

RINDI

Nr 1 • 1987

Slipka-Benke
1986

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 7 1987 Nr 1

Utgiven av Gotlands Botaniska Förening

Redaktör Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby

Redaktion Gösta Fähræus, Skär, Fårö, 620 35 Fårösund
Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby
Bengt Larsson, Lummelundsväg, Pl 4875, 621 41 Visby

Tidskriften erhålls antingen genom medlemskap i GBF (35 kr/år) eller genom prenumeration (35 kr/år). Familjemedlemskap kostar 15 kr/år. Föreningens postgiro är 68 36 66 - 2. Adressen är Box 1339, 621 24 Visby.

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har till ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på Ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter, och att arrangera exkursioner och sammankomster.

Ordförande Bo Hammar, Line gård, Hørsne, 620 24 Dalhem,
tel 0498-37097

Vice ordförande Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby,
tel 0498-71343

Sekreterare Ingrid Engquist, Stenkyrka, 620 33 Tingstäde
tel 0498-72088

Kassör Bengt Larsson, Lummelundsväg, Pl 4875, 621 41 Visby
tel 0498-78218

Övriga Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby
tel 0498-66204

Alf Larsson, Lothargatan 22, 621 58 Visby
tel 0498-79455

Adressändringar anmäls till kassören.

Omslagsbild: Sankt Pers nycklar, *Orchis mascula*.
Akvarell av Staffan Rosvall.

Äldre källor till gotländska växtnamn

STAFFAN ROSVALL

LINNÉ

Linné lät, som den förste, våra gotländska växtnamn bli kända för en större allmänhet. Han antecknade ett stort antal både i sin öländska och gotländska reseberättelse 1745 och i Flora Suecica 1755. Enbart från sin vistelse i Nårs prästgård den 5 juli 1741 tar han upp ett knappt trettiotal namn. Under besöket hos den lärde pastor Nils Norby, där sällskapet också övernattade, tog han med sig en "beskedlig" bonde ut på ängen. Närbonden kände och hade namn på långt fler örter än Linné någonsin förmodat. Med rätta var han förvånad över kunskapen i "bondbotaniken" på ön.

De växtnamn Linné antecknade var desmansblomma (honungsblomster), Sarons blomster (borstnejlika eller knippnejlika), fageblomma (vitsippa), killingeblomma (blåsippa), gökblomma (gullviva), Marieblomma (majviva), psalmbär (blåhallon), brake (älgört), gränne (graun, ljung), bävegräs (darrgräs), slätt (klätt), kvalkebär (olvon), fingerhatt (blåklocka), rödbär (smulttron), gåshavre (råglosta), tarald (smällglim), vildlin (lindådra), fräkna (örnbräken), pestilensblomma (rölleka), honungsblomster (rödklöver), tåtel (åkerkösa), läketunga (ormtunga), pukvete (nuvarande namn också pukvete), hirkpirk (hypericum, johannesört), madra (färgmåra), fetnackor (tätört) och penningegräs (höskallra).

Men man måste också förutsätta att Linné under sin resa fick ta del av redan upptecknade växtnamn. Vid besöket i Östergarn hos kyrkoherden Lars Neogard såg han manuskriptet till Neogards "Gautau - Minning", "en beskrivning över Gotland till dess historia, antikviteter och språk, längesedan helt färdig", som Linné skriver. Neogard hade tio år tidigare, 1731, avslutat sin gotlandsbeskrivning på uppdrag och initiativ av en annan av Linnés kontakter på ön, Assessorn, apotekaren och Provincialläkaren Johannes Pihl i Visby. I Neogards verk om Gotland finns bl.a. en omfattande gutnisk ordlista som innehåller ett flertal växtnamn och en separat lista på ett hundratal fågelnamn.

Linné blev väldigt imponerad av Pastor Neogard, som han kallade "den curieusaste", dvs den intressantaste bland alla gotlänningar, undantagen Christopher Polheim "kanske sitt folks ende Fenix" (Fågel Fenix är här en symbol för odödligheten).

Även vid Linnés besök hos Assessor Pihl kan man förstå att de lärda herrarna diskuterade gotländskt språk och gärna också gotländska växter. Linné var inte så imponerad av Pihl som av Neogard, kanske för att Pihl drog upp historien om den levande grodan som var funnen i den hårda sandstenen i Burgsvik, en skröna som man kan mistänka att Linné tvivlade på. Den publicerades i Kungl. Vetenskapsakademins handlingar senare samma år, 1741. Pihls roll som initiativtagare till delar av Neogards verk om Gotland hade sitt ursprung i en frågelista, hans s.k. memorial till alla öns präster några år tidigare (1725).

Pihl sökte svar på många frågor, som tillsammans kan ses som, och också var en innehållsförteckning till en planerad gotlandsbeskrivning. Han frågar efter gamla manuskript, antikviteter och runstenar i socknarna, om kyrkorna, hur stora socknarna är, om det finns insjöar och floder och strömmar, källor, höga berg, om stenbrott. Han frågar om spår efter landhöjning, om Torsburgen, om jordmån, om le-
 ra, om tjärbränning och om kutfiske. Om djur och fåglar, och namn på dem. Han frågar också om underrättelse om pesten, och om andra smittsamma sjukdomar härjat. Till sist frågar han, kanske mer å yrkets vägnar som Provincialmedicus, efter namnen på qvinnspersoner i socknarna som var barnmorskor och jordegummor, för att han skulle kunna kontrollera om de hade tillräcklig kunskap. Han frågar inte efter namn på blommor eller växter, men i ett annat förslag över omfattningen av verket, byggt på sockenbeskrivningarna, är också träd och buskar, örter och gräs med. Det kom dock aldrig att utges. Lars Neogard lämnade den fullständigaste sockenbeskrivningen. Korta beskrivningar finns från andra socknar, kanske delvis skrivna av Johannes Pihl själv. Nu ingår manuskripten i Göran Wallins samling, "Analecta Gothlandensia".

Memorialet stämmer rätt väl med de förutsättningar och uppgifter Linné själv åtog sig för sin resa på Rikens Ständers befallning.

JÖHANNES PIHLS "GRÄSBOK"

Johannes Pihls intresse för floran var 1700-talsläkarens och apotekarens. För den tidens medicinstuderande var artkunskapen viktig. De gjorde själva, på uppmaning av sina lärare, små herbarieböcker, s.k. gräsböcker, där de samlade pressade växter och noterade namn och örternas medicinska bruk. Det fanns också förtryckta herbarieböcker. Texten upptog en mindre del av sidan och det gavs utrymme att för varje art klistra in pressade växter.

Johannes Pihls förtryckta herbariebok finns ännu bevarad i Landsarkivet i Visby. Titeln på boken är "Specimen Medico-Practico Botanikum". Författaren till texterna är Doct. Joh: de Buchwald, professor vid Akademien i Köpenhamn. Den är utgiven i Köpenhamn 1720. Förutom förinneanska latinska namn har växterna här också danska, tyska och franska namn och en kort beskrivning av biotoperna. Högersidorna upptas ofta av medicinska råd och användningsområden.

Johannes Pihl var född i Uppsala 1684. Student 1702. Efter studier i Uppsala och Stockholm blev han 1710 läkare i Uppsala, disputerade följande år. 1713 erhöll han änkedrottningens och Rådets fullmakt att vara Provincialmedicus på Gotland, men hade redan året innan skyndsamt rest till ön, då pesten härjade svårt och Gotland saknade läkare. 1720 fortsatte han sin utbildning i Tyskland, 1721 förvärvade han doktorsgraden i Holland. Han blev Assessor i Collegium medicum i Stockholm 1727 och återvände sedan till Visby. Vice rektor i Visby skola 1727-28. Pihl deltog livligt i umgänget i staden, bl.a. med åtskilliga offentliga äreminnen eller "orationer på svensk vers" över Carl XII. Han avled 1751.

Han kan ha förvärvat sin herbariebok under resorna 1720-21. De inklustrade växterna är delvis rätt väl bevarade. Någon, som hampa, *Cannabis sativa*, har ännu kvar en klar grön färg. Det är ovisst om

En sida i Johannes Pihls förtryckta herbariebok med liljekonvalj och gulsporre.

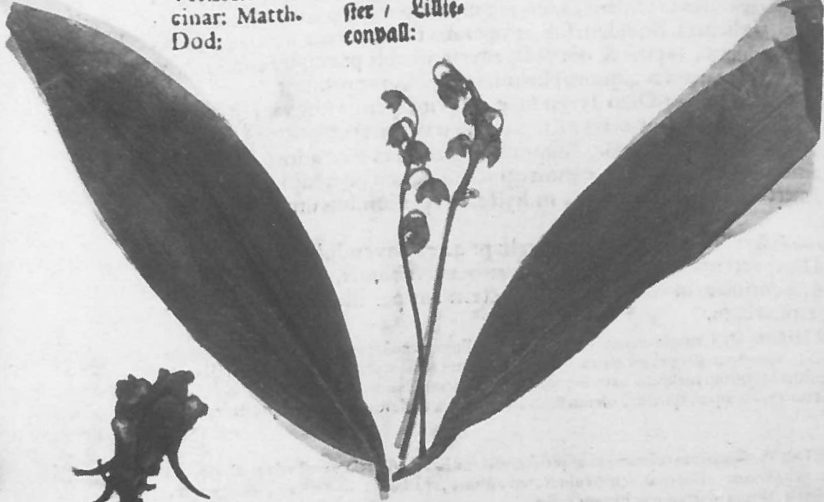
Latine.
LILIUM CON-
VALIUM offi-
cinar: Matth.
Dod:

Danice.
MayMaas
nedsblom-
ster / Lillie
convall:

Germanicè.
Mayblumen.

Gallicè.
Maquet, lis
des vallées. Menfe Mai flo.

Locus atq; Tempus.
In sylvis creticit.
Menfe Mai flo.

LINARIA, O-
SYRIS, Pseudo-
haum Brank.

Gemeen bot.
urt / Wild-
bot. Wilder-
steen urt.

Wider
flaichs, Harn-
kraut / Stail-
kraut.

Linaire.

Apud sepey t
arva crecit
Menfe Junij
flore.

de är samlade på Gotland. En stor del är odlade från kryddgårdar eller botaniska trädgårdar, men t.ex. gåsört, nunneört, tulkört, blåsippa, Adam och Eva ?, backsippa (ev. nipsippa, endast en pressad blomma) och hjorttunga kan vara samlade på ön. Pihl har bland mycket sparsamma anmärkningar i marginalen noterat endast ett gotländskt namn: Sliar (slån, *Prunus spinosa*).

Han skänkte boken till sin kollega, Stads - Kirurgen Jonas Hög 1743. På pärmens insida finns följande text: "1743 Denna Bok mig skänkt av Provincialas och Assessorn medicinæ Doctorn Hr Johan Pihl, till undertecknad. Jonas Hög".

ANTONIUS MÜNCHENBERG

I mina studier över gotländska växtnamn har jag så vitt möjligt sökt att finna de tidigaste uppteckningarna. Den viktigaste källan före Linné är Antonius Münchenbergs "Herbarium vivum", växter insamlade på Gotland 1701 och 1702. Liksom Johannes Pihls förtryckta herbariebok är det här också en "gräsbok", handskriven och i nästan samma blygsamma format. Men den innehåller en mängd växter, i medeltal 7-8 på varje ark, klistrade eller instuckna i högersidorna och med korta latinska preciseringar, svenska och gotländska namn, och medicinska anteckningar på vänstersidorna. Anteckningarna är efter Simon Paulii "Flora Danica" 1648, nomenklaturen efter Bauhinus 1623, 1671; i huvudsak Rudbeck far och sons namn, liksom de svenska namnen.

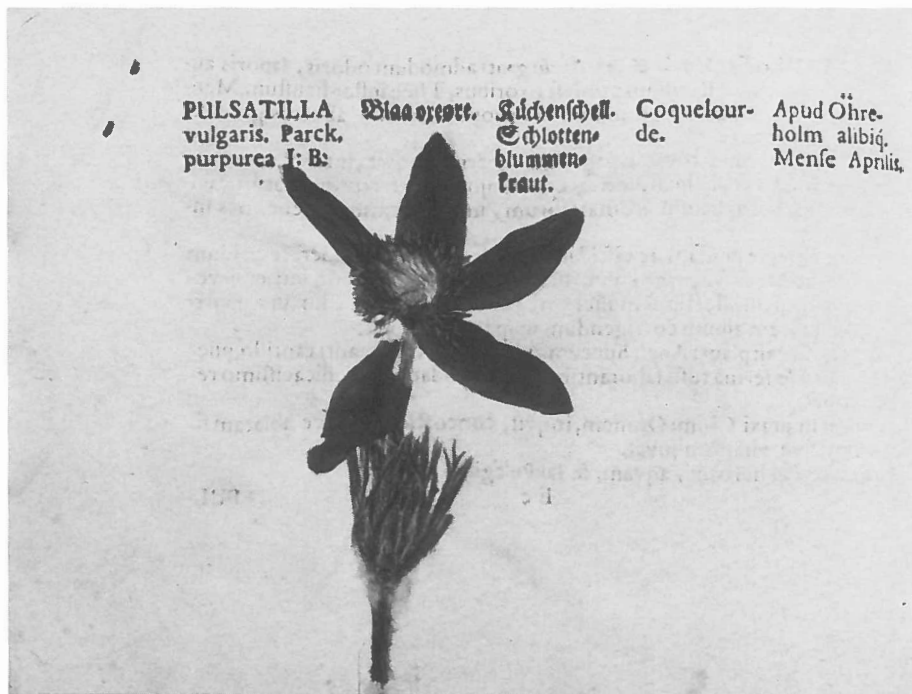
Herbariet innehåller en gotlandsdel med 266 vilda och 85 odlade växter, dessutom en uppsaladel, där ett 80-tal växter samlats i Uppsala botaniska trädgård och från andra håll på fastlandet. Det är Sveriges äldsta bevarade herbarium och finns nu på Riksmuséet i Stockholm, där jag haft möjlighet att fotografera ett antal av arken och texterna. Bengt Pettersson har i en artikel i Botaniska Notiser (Pettersson 1948) utförligt granskat Münchenbergs herbarium. Därifrån har jag hämtat fakta och Münchenbergs biografiska notiser.

Herbariets fullständiga titel är: "Antonius Münchenberg: Herbarium vivum. Arborum, fruticum et herbarum flores et folia in insula Gothlandie collecta annis 1701 1702 ab A. Münchenberg Norc. O-Gotho." Skänkt till Riksmuséets Bot. avd. av professor S.O.Lindberg, Helsingfors. På titelbladet står också Jakob Wulff, Münchenbergs svärson, kyrkoherde i Hwarf.

Om sig själv har Münchenberg antecknat följande (här förkortat efter Pettersson, 1948):

Antonius Christophori Münchenberg. Född i Norrköping 1680 av tyska föräldrar. Gick först i tysk skola, sedan i svensk skola till 1694, därefter i Linköpings gymnasium. Uppsala Universitet 1698. Nödgades för sin medellöshets skull, då ingen annan condition visade sig ledig, resa till Gotland för att i 3½ år från 1701 informera pastorn i Vall Hr Jacob Ringheims söner. Efter ytterligare informatorstjänst i Norrköping reste Münchenberg till Lund 1706. Disputerade för professorerna Johannis Steuchi och Andraæ Stobæi presidium. Lärare i Norrköping 1709, vigdes till präst 1710, då han gavs fullmakt på S:t Johannis Sacellaniæ (kapell). Pastor i Borg och Löt 1719. Kyrkoherde och Prost i Vreta Klosters församling 1735. Död 1743.

Vid teologistudierna i Uppsala studerade Münchenberg också botanik för Olof Rudbeck d.y. Många studenter från olika fakulteter deltog

Backsippa i Johannes Pihls herbariebok. Kan ev. vara nipsippa.

i den då mycket populära botanikundervisningen. De uppmanades av sina lärare att göra gräsböcker, då det, trots att Biblioteket hade många botaniska böcker med "de bästa Figurer, så kunna intet Medicinæ studiosi eller andra den nyttan af dem hafwa som af Trädgården, emedan böckerna intet kunna till dem sällias, icke heller hafwa uthur böckerna örternas rätta färgh, lufft, smak, kiensel eller värkan." De många eleverna kunde av naturliga skäl endast samla fragment av arterna i Botaniska trädgården, en metod som Münchenberg sedan fortsatte med på Gotland. Den lilla herbarieboken gav också utrymme endast för ett blad eller en blomma av varje art.

I samlingen från Uppsala botaniska trädgård finns många olika sorter av tulpaner, narcisser, primula, krokus och hyacinter. Där finns också våradonis. Det stora antalet odlade växter i gotlandsdelen, 85 st, var kanske samlade i trädgårdarna kring prästgården och i prästgården i Vall. Sammantagna visar de upp en fantastisk trädgård och kryddgård, där nästan alla gamla kulturväxter finns med. Även de vilda växterna tycks vara samlade i närheten av Vall. Bara 4 st är från Karlsöarna: malört, gullborste, säfferot och kungsmynsta. Av dem kan man dra slutsatsen att han besökte Karlsö under eftersommaren och undgick att se våradonisen.

En sida i Antonius Münchenbergs herbariebok från 1701-1702. Växterna är: 41, *Orchis ustulata*, krutbrännare /Svartlasse/. 42, *O. militaris*, Johannesnycklar /S: Padersnycklar/. 43, *Armoracia rusticana*, pepparrot /Pepparrot/. 44, *Brassica oleracea*, kål /Blåkål/. 45, *Myosotis scorpioides*, förgätmigej /Huggorms-Skorpionsört/. 46, *Valeriana officinalis*, vänderot /Wild Baldrian, Ögonrot/. 47, *Maianthemum bifolium*, ekorrbror /Ettblad, Liten Lilliekonval/. 48, *Galium boreale*, vitmåra /Wild madra, Hwitt frillogräs/.

Prästen i Vall, för vars två söner den 21-årige Münchenberg blev informator, hette Jacob Ringheim. Trots den vackra trädgården var kanske inte stämningen i prästgården så lustig för Antonius. I Visby Stifts Herdaminne berättas att Ringheim var en trätlysten man, som 1701 anmälades för ett okristligt leverne med sin hustru, som han behandlade illa.

De växter i Münchenbergs herbarium som har gotländska namn är:

Gåshavre eller gåshagre	Råglosta, <i>Bromus secalinus</i>
Kiöpor	Skogslök, <i>Allium scorodoprasum</i>
Getlök	Sandlök, <i>Allium vineale</i>
	(I övriga gotländska namnförteckningar Gaitlök för gräslök, <i>Allium schoenoprasum</i>)
S. Pädersnycklar	Johannesnycklar, <i>Orchis militaris</i>
Svartlasse	Krutbrännare, <i>Orchis ustulata</i>
S. Pädersnycklar	Sankt Persnycklar, <i>Orchis mascula</i>
Mädra, whit	Färgmåra, <i>Galium triandrum</i>
Slätt	Klätt, <i>Agrostemma githago</i>
	(Begynnelsebokstaven i Slätt är oklar. Pettersson (1948) har Klätt, men namnet bör vara Slätt)
Tarall	Smällglim, <i>Silene vulgaris</i>
Salmbärsört	Blåhallon, <i>Rubus caesius</i>
Benvide	Skogskornell, <i>Cornus sanguinea</i>
Graun	Ljung, <i>Calluna vulgaris</i>
Skäder, Skerder	Ängsskära, <i>Serratula tinctoria</i>

I bondbotaniken hade ofta närstående arter samma namn, som här vid artbestämningen av Sankt Persnycklar och Johannesnycklar. Münchenberg kallar båda arterna S. Pädersnycklar, medan Linné under gotlandsresan i Lummelunda efter en beskrivning av *Orchis mascula* skriver: "Bönderne kallade här alla Orchides S. Johannisnycklar." Men redan i "Samling av Et Hundrade Växter upfundne på Gothland, Öland och Småland" (1741) och i "Flora Suecica" (1755) preciserar han Johannis Nycklar till *Orchis militaris*. Vad jag kan se, har inte Linné namnet Sankt Persnycklar. En referens, "Johannis Nycklar og Petri Nycklar nævnes fra Gotland 1746" (Brøndegaard 1956) har jag ej kunnat kontrollera. Namnet Sankt Persnycklar återkommer först i Carl Säves "Gotländska blomsternamn och Blomstersägner" (1845), en handskrift, som nu finns i Göteborgs Stadsbibliotek (kopia i Länsbiblioteket i Visby). Han skriver: "Santä Pärs Nyckel (Sanct Pehrs nyckel)" — "kallas alla rödblommiga arter af släktena Orchis och Satyrium." Att färgen spelade en väsentlig roll kan vi se i en senare kommentar av Jakob Karlsson i Lau (M.Klintbergs saml. 1876 - 1916): "Sant Pers nycklar jär de raude u Sant Hans nycklar de väitä", (Sankt Hansnycklar syftar på nattviol, *Platanthera bifolia*). Som svenskt artnamn på *Orchis mascula* togs det först upp av Krok & Almquist (1900) och av C.A.M.Lindman (1901).

Från Danmark finns endast ett gammalt Sankt Peders-Urt från Ålborg bland mängder av andra folkliga orkidénamn. Där anses det förväxlat med det svenska namnet för gullviva, Sankt Pärs nyckel (Lange 1960). I Tyskland är det okänt (Marzell 1977).

Även en liten kommentar till Münchenbergs Kiöpor, skogslök, ett av de få växtnamn, som glädjande nog används i dagligt tal. De fastländska resenärerna har alltid haft svårt med de gotländska diftongerna. Linné stavar det keipe, och skriver i dagboken: "Rocambole växte i alla ängar som kallas över hela Gotland keipe, som tycks vara brutit av Cepa — ". Namnet kommer ur det latinska *Allium cepa*, rödlök, och har i sin gotländska form säkert medeltida ur-

sprung. Det är dock inte helt unikt för Gotland. Pehr Kalm har i sin Västgöta och Bohusländska resa (1742) antecknat Kep för arten och berättar om samma bruk till "kål" som på Gotland.

Först med gotländska upptecknare gavs det en riktigare stavning. Carl Sève har från Fårö: kaipa (n), kaipun (pl); på Gotland kaipä (m), kaipar (pl). Ännu mer preciserad är Jakob Karlsson, Lau: "Kaipår kokäs me gröint u kyt u mjölk u mjöl, de säupu kallas för Kaipkål." En annan uppteckning från Gothen: "Kaipkål me sötkörväl u Gaitkummän." (sötkörvel är *Myrrhis odorata*, och Gaitkummän är efter det gotländska gartkummän, tyska Gartenkummel, dvs kummin, *Carum carvi*).

ANDRA TIDIGARE VÄXTNAMNSUPPGIFTER

Under Linnés tid i Uppsala verkade där också universitetsprofessorn och språkforskaren Johan Ihre, född 1707 i Lund, död i Uppsala 1780. Ihre var en lärjd, under sin tid mycket uppburen vetenskapsman, verksam vid universitetet i 42 år, adlad, och nämns som en av den humanistiska forskningens stora män. Släkten kom några generationer tidigare från Ire gård i Hangvar på Gotland.

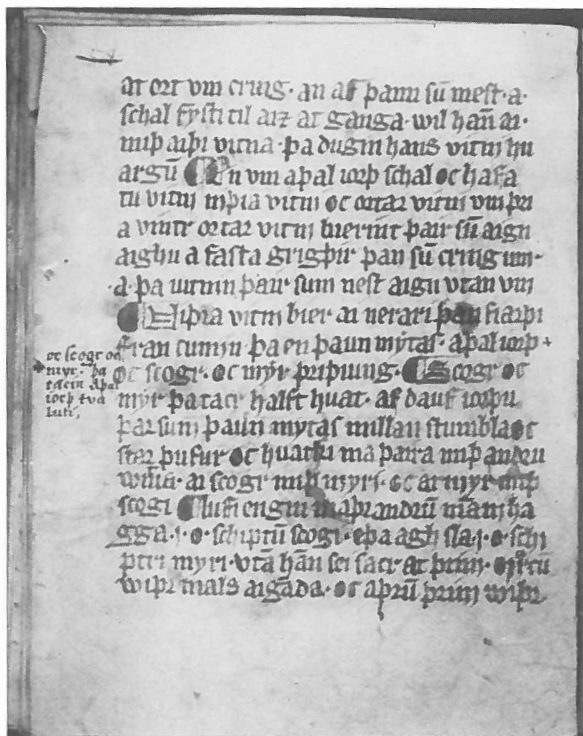
Ett av hans arbeten som kan intressera en sentida växtnamnsforskare är "Swenskt Dialectlexikon" (1766). Hans kontakter med släktens hemö var kanske inte så täta, även om man kan tro att hans rötter kan ha varit inspirationskälla till studierna i svenska dialekter och nordiska språk. Det mesta av det gotländska materialet i Swenskt Dialectlexikon är hämtat ur Pastor Neogards manuskript och ordlista. Ett knappt tiotal växtnamn finns med, där Baisklök för gräslök och Bunk för grovt foder (starr) är de mer ovanliga.

Den äldsta listan med växter antecknade från Ön är den, som 1662 trycktes av Thomas Bartolin i "Cista Medica Hafniensis" i Köpenhamn. Listan kommer från Jörgen Fuirens och Otto Sperlings botaniska resa till Gotland 1623. Torgny Rosvall (1986) har ägnat resenärerna och resans botaniska resultat en inträngande och intressant studie. Här skall bara nämnas några namn som kan vara återgivna på "ortens språk", då Gotland ännu tillhörde Danmark. De har dock ingen speciell gutnisk karaktär.

Huchseltræ för oxel och Engeskerde för ängsskära låter inte så främmande för våra Öron. Engeskerde är ett danskt namn på arten. Rabur för skräppa eller syra kan vara ett förvanskat gotländskt raubom (*Rumex crispus*, *Rumex* sp.) Fiskemunde för lökgamander, Aurin för flockarun, Rölrika för rölleka och Vriebærs-Træ för getapel är andra namn. Aurin är ett gammalt danskt namn som även finns på flera andra språk. Det och namnet arun har uppkommit genom en förändring av det latinska aureus, gyllne. Vriebærs-Træ påminner både om det danska vrietorn och ett gotländskt namn, mackebärstre, för getapel.

Från 1683 finns en lista på ett 130-tal gotländska ord och uttryck. Ordlistan ingår i Haquin Spegels "Rudera Gothlandica" med titeln: "Register öfver någre Gothlendske Ord, af hvilka man kan see thet språket vara ljkt thet äldsta Göthiska". Många ord är förvånande väl återgivna, andra är svårtydda och missuppfattade. Spegel har bara ett växtnamn: "Aag, starr som vexer på myren." men i gengäld fyra fågelnamn.

En sida ur Gotlands-
lagen, pergaments-
handskrift från mit-
ten av 1300-talet.
Lagtexten där växt-
namnet "agh" ingår
börjar på fjärde
raden nedifrån.

DET ÄLDSTA GOTLÄNDSKA NAMNET

Växtnamnet ag är det äldsta kända på Gotland. Det är först nämnt i Gotalagen, en liten pergamenthandskrift på det gamla gutniska språket. Däri ingår även Gutasagan. Den tros vara nedskriven i mitten på 1300-talet, men kan ha haft äldre förebilder från början av 1200-talet. På 1400- och 1500-talet översattes handskriften till tyska och danska.

Sekreteraren i Antikvitetskollegiet, Joh. Hadorph, utgav 1683 Gotalagen i tryck och i svensk översättning. Han kände dock inte till växtnamnet ag och felöversatte det till hö, ett misstag som rättades till, sedan Linné upptäckt växten och namnet, i en senare översättning av C.J.Schlyter (1852). I lagtexten om ved och skog nämns också ask, björk och ek.

Joh. Hadorph berättar att pergamentshandskriften blivit funnen i en okänd kyrka på landet – "bland orenlighet såsom ett förkastat Ting och omsider hijtkommen till sin rätta Herre och Konung" (Carl XI). Den tillhör Kungl. Biblioteket. Den har en vacker text i ett något bleknat svart bläck, här och var med röda insättningar. När jag för några år sedan såg den där och försiktigt vände de 600-åriga bladen, måste jag naturligtvis också läsa, med viss vördnad, originaltexten till vårt nationalepos som börjar: "Gotland fann först en man som hette Tjelvar."

TYSKA, SVENSKA OCH GOTLÄNDSKA NAMN

Jag vill avsluta mitt sökande i de äldre källorna med några exempel ur floran för att göra jämförelser mellan svenska och gotländska namn. De källor jag använder är, förutom de i artikeln förut refererade, två betydande äldre samlingar av svenska växtnamn. Den första, Johannis Francks "Speculum botanicum", är utgiven i Uppsala 1638 och har både ursprungliga svenska namn och en stor del översatta tyska "Kreuterbuch - namn" (J.M.Franck eller Franckenius, 1590-1661, var läkare och professor i Uppsala, ägde herbarium och tecknade växter, O.Rudbeck d.ä:s lärare). Den andra samlingen, Elia Til-Landz' "Catalogus plantarum", är tryckt i Åbo 1683 och har både svenska och finska namn (E. Til-Landz, 1640-1693, var av en småländsk prästsläkt från Rogberga, Tiliander. Han tog, efter att ha räddats under ett äventyrligt skeppsbrott, namnet Til-Landz, och slutade som professor i Åbo.)

Många senare växtnamnsuppgifter finns naturligtvis, främst Elias Fries' "Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen" (1880). Fries' gotländska material är dock taget ur några av de originaluppteckningar jag här berättat om. Jag har till sist tagit med namn ur S.Liljeblads "Svensk Flora" (1816). Han skapade gärna nya namn i stället för att använda de äldre folkliga, ofta i kombination med de latinska, enligt Elias Fries, "dock i flera fall så förbråkade att man svårligen kan igenkänna dem."

Linné ordnade och beskrev arterna i sitt system med binära vetenskapliga namn, många efter tidigare grekiska och latinska förebilder. Han använde äldre växtnamn som släktnamn och tog ofta ur de äldre växtbeskrivningarna ett artepitet, eller också använde han en biotop- eller frekvensbeskrivning som artepitet. Undantagen är då han några gånger ville hedra andra vetenskapsmän och vänner med ett växtnamn, t.ex. Bartsia och Rudbeckia. På samma sätt tog han också upp lokala namn ur "bondbotaniken" som svenska floranamn. Några gotländska namn, som nu finns i floran uppsnappade av Linné, är bl.a. ag, puktörne, pukvete, ramslök, Johannesnycklar, tulkört och rödmire (ramslök och mire har dock äldre tyska förebilder, Ramseren och Miere).

Senare har också Sankt Persnycklar kommit till, medan tappra försök att göra nejkon och tarald (dvs backsmultron och smällglim) till officiella svenska floranamn, bl.a. av N.C.Kindberg (1874) och C.A.M.Lindman (1901) ej lyckats.

AG, *Cladium mariscus*

Gotlandslagen, 1300-talet. Kap 25. Om skogstvister. §3: "Lufi engin maþr andrum manj hagga.j.o.schiptum scogi.epa agh sla.j.o.schiptri myri. --" — J.Hadorph översätter ord för ord, frånsett felöversättningen av agh till hö. Schlyter har en mer lättläst översättning: "Ingen man gifve annan man lof att hugga i oskift skog eller slå ag i oskift myr."

Speculum botanicum (Johannis Franck, 1638) har som svenskt namn Long Will Gallago, Cyperus longus.

Rudera Gothlandica (Haquin Spegel, 1683) har: "Aag, starr som vexer på myren."

Münchenbergs "Herbarium vivum" (1701, 1702) har ej arten.

Carl Linnæi Öländska och Gothländska resa (Linné, 1745): Agh, Ahm (Öland).

Samling af Et Hundrade Wäxter upfundne på Gothland, Öland och Småland (Linné 1741): Agh Gotlandis.

"Wäxer öfwer alla Myror på Gotland, dem han så intager, at knapt något gräs får wäxa bredewid honom; står tätt och hög såsom en åker.

Denna wäxt är eljes ganska sälsynt i werlden, fast han uti Italien, Holland och på några tracter i Tyskland finnes, dock mycket sparsamt.

De namnkunnoga Flotholmar bestå merendels av denna wäxtens rötter, som så tätt och fast hopbinda sig.

Woro Önskeligt att någon i Sverige willa försöka plantera denn i sina kärr, Myror eller giölar, som man icke ser hwarföre ei denna så wäl här kan tola vårt climat, som på Gotländska Öen.

Gotlenningen slår af honom, täcker med honom hela sin Ladugård i stället för Halmtak, hwar igenom halmen sparas och taket uthärder två eller tre halmtak för än det fördärfwas.

Den som äger sådan Aghmyra på Gotland, säljer lasset af Agh, den Kiöparen sielf måste slå af med Lian, för 6, 8, 12 a 16 Styfwer lasset.

Dock får han ei afslå Aghen hwart år, utan allenast hwart 4 a 6 år, ty första året står stubben merendels bar, utan at göra några särdeles skätt.

Om detta Gräs låto så sig hos oss, hwartill man har största hopp, skulle mängden myr, som ei kan utdickas eller på annat sätt göras fruchtbar, blifwa nyttig och dyr nog."

Flora Svecica, Ed.Sec. (Linné, 1755): *Schoenus mariscus*, Suecis Tak-agh, Gottlandis Agh, Oelandis Åhm.

Svensk Flora (S.Liljeblad, 1816): (Tak-Ag) Ag, Knappräs.

Jakob Karlsson, Lau (M.Klintberg 1876-1916): "Ag nyttedäs i gamblä täidrar till tramptak pa häus u de sker ännu, när de finns ag ti fas. Aglundä — När inte agen vaksar i sammanhängande stor fält äutn bär bitwäis i lundar."

SANKT PERSNYCKLAR, *Orchis mascula*

Speculum botanicum (Johannis Franck, 1638): *Orchis*, *Testiculus canis*, *vulpis*, *Satyrion* /Ståndört/ Knapört/ Ståndpers/ Göökeörrt. De svenska namnen är dåtidens allmänna namn på orkidéer; de hänvisar till rötternas likhet med testiklar, hund- eller räv-, och till arternas bruk som afrodisiaka, kärleksstimulerande medel.

Catalogus plantarum (Elia Til-Landz, 1683): *Orchis major* fl. rubr. non mac. /Meesört/

Den art, som kan komma ifråga, i övrigt skiljer Til-Landz ut arter med vita blommor, flikiga knölar, fläckiga blad eller två blad.

Campi Elysii, Liber secundus (O.Rudbeck d.ä., 1701): *Orchis Morio* mas foliis maculatis, /Ståndört/ Alderdomens sänge-tröst/ Mansstyrkia/ med fläckuga bladen/ liffärgade eller brunachtiga blommor/. Bild av en Sankt Persnyckel med fläckiga blad.

A.Münchenbergs "*Herbarium vivum*" (1701-02): Maj: Jun: Jul: *Orchis*, *Cynosorchis latifolia* hiante cucullo minor. *Orchis palmata* fl. purpureo. S. Padersnyckel, Göks-ört, -bit, -grå, Gillieört, Wårs Herres händer. (Förutom det gotländska namnet är de övriga namnen efter S.Pauli "*Flora Danica*", 1648.)

Linnés Öländska och gotländska resa 1741, dagboken (Gullander 1971): "I ängen fanns en *Orchis*, den vi ej tillförne sett, var 3 kvarter hög .. hade mer än 20 blommor .. av hela beskrivningen, av struc-

tura corollarum ser man att denna Orchis är en morio, fast hon utanpå är olik som natt och dag, både till myckenheten och kulören av blomman. Folket här kallade alla Orchides Johannisnycklar."

Flora Svecica, Ed.Sec. (Linné, 1755): Orchis (mascula) — Orchis morio mas, foliis (non) maculatis. Habitat in Gotlandiae." Det sista en referens till Bauhinus men också och främst till Rudbeck, som avbildar ett exemplar med fläckiga blad.

Svensk Flora, Tredje Uppl. (S.Liljeblad, 1816): Orchis mascula, Man - Orkis. I första upplagan (1792): Stor - Orkis. Växer på Gothland. Liljeblad har inget gotländskt namn.

Gotländska blomsternamn och Blomstersägner (C.Säve, 1845): Santä Pärs Nyckel, m. (Sancte Pehrs nyckel) kallas alla rödblommiga arter af släktena Orchis och Satyrium.

Svensk flora (Krok & Almquist, 1900 --): Orchis mascula. Sankt Pers nycklar, Täml. högväxt med stora rödvioletta blr.

ÄNGSSKÄRA, *Serratula tinctoria*

Index Plantarum indigenarum -- (J.Fuiren och O.Sperling), växter antecknade under en gotlandsresa 1623. Listan tryckt i Cista medica Hafniensis (1662): Serratula, Engeskerde, "hon färgar gul färg".

Speculum botanicum (Johannis Franck, 1638): Serratula tinctoria, Skiäälgräs, Skiäla, Bruun Lettegräs.

Catalogus plantarum (Elia Til - Landz, 1683): Serratula, Sågört/S.

A.Münchenbergs "Herbarium vivum" (1701-02): Serratula tinctoria, Solidago serracenia. Gothl. Skerder Skorregreäs, Ost. G. Skäla. (Namnet Skerder ändrat från Skäder. Namnet skall inte förväxlas med det gotländska skäde, konnskäde: Därrepe, *Lolium temulentum*, redan antecknat av Linné; Schiäde.)

Carl Linnæi Öländska och Gothländska resa (Linné, 1745) har inget gotländskt namn på arten. I dagboken (Gullander, 1971) från Gothem, om växtfärgning: "Grönt bliver, om yllet först färgas gult uti dekokt av ängsskära och sedan med indigo, ty gult och blått gör grönt."

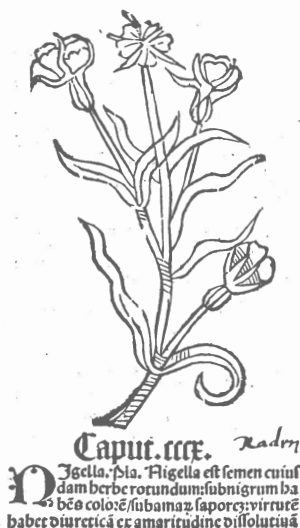
Flora Svecica, Ed.Sec. (Linné, 1755): Serratula tinctoria, Suecis Ängskiära, Oelandis Siälegräs, O-gothis Siäla.

Svensk Flora (S.Liljeblad, 1816): Serratula, Skärda. "Örten ger den allmänast i färgerier brukeliga gula färg. Växer på vissa orter så ymnogt att den kunde med fördel samlas och till utlänningar föryttas."

Gotländska blomsternamn och Blomstersägner (C.Säve, 1845): Serratula tinctoria, Ängä - skäre. "(af G. Ängä, - skärä vet jag ingen härledning till)."

Ängsskära, på den rika förekomsten vid Mickels i Vall. Träsnitt av Staffan Rosvall.

Akerklätt i "Ortus Sanitatis", 1517. Ett av artens äldre tyska namn, Raden, skrivet med bläck vid träsnittet.

A. Münchenberg skriver i "Herbarium vivum" det gotländska Slätt 1701. Andra namn han nämner är efter Rudbeck: Åkernäglicka, Röd vägklint och Klint. Hans latinska bestämning är Nigellastrum, Lychnis segetum major, Nigella vulg.

När Linné 1741 träffar en örtkunnig bonde i När på Östra Gotland, antecknar han Nigellastrum, slätt.

I "Flora Svecica" (1755) kallar han arten *Agrostemma (githago)*. Förutom det gotländska namnet nämner han det svenska klätt, småländska klint och dalsländska rödklint.

Slätt som gotländskt namn på *Agrostemma githago* blir allt tydligare i Mathias Klintbergs samlingar över Laumålet. Det är främst hans flitigaste uppgiftslämnare Jakob Karlsson, Fie-Jaken, som står för kommentarerna: "Hail väksti haitar slätt. Fråia haitar slätt, fråihäusä slättkräukå" (Fröet heter slätt, fröhuset slättkjukan). "Slätti jär gali ti vaksä i havrä u sed." En annan variant: "Växtn haitar raud akarrosår, män fråii haitar slätt."

KLÄTT, *Agrostemma githago*

Först när man kunde göra bilder i träsnitt, som kunde tryckas och mångfaldigas, kom de latinska medicin- och floraböckerna att nå ut till allt fler medicinstuderande. Ett av de tidigaste bildverken, "Ortus Sanitatis" från 1517, har vackra bilder, som trots en rätt grov teknik inte är svåra att bestämma. Så är det också med klätten. Verkets namn på arten är Nigella. Träsnittstekniken förbättrades snabbt. Leonhart Fuchs visar i ett stort verk, "De historia stirpium commentari -" (1542) utsökta bilder, där man kan se individuella särdrag hos de avbildade plantorna. Som namn på arten har Fuchs det latiniserade grekiska Lolium. (Lolium var ett vanligt äldre ogräsnamn, *Agrostemma* sammanfördes även med *Lychnis* och kallades ofta nejlika.) Först i Fuchs' verk ser jag några folkliga tyska namn: Ratten och Kornnegele (Kornnejlika).

Speculum botanicum, (Johannis Franck, 1638): Nigella, Swart kumijn och Swart Coriander.

Catalogus plantarum (Elia Tilandz, 1683) har Nigellastrum och svenska namn Röd klint/ Röd korn blomma.

LITTERATUR

- Bartholin Th., 1662: Cista Medica Hafniensis. Hafniæ.
 Bauhinus C., 1623 o. 1671: Pinax theatri botanici. Ed. 1 et 2. Francofurti et Basilæ.
 Brøndegaard V.J., 1965: Gøgeurter som afrodisiaka. Danske studier, okt. 1956.
 De Buchwald Joh., 1720: Specimen Medico-Practico Botanicum. Hafniæ.
 Franck M.J., 1638: Speculum botanicum. Uppsala.
 Fries E., 1880: Kritisk ordbok öfver svenska växtnamnen. Stockholm.
 Fuchs L., 1542: De historia stirpium commentari -. Basel.
 Gotlandslagen och Gutasagan, 1350 ca. Handskrift i Kungl. Biblioteket. (Joh. Hadorph övers. 1687. Stockholm. C.J.Schlyter övers. 1852. Lund.)
 Gråberg J.M., 1741: Berättelse om en lefvande groda — Vet. Akad. Handl. 1741.
 Ihre J., 1766: Svenskt Dialectlexicon. Upsala.
 Kalm P., 1742: Västgöta och Bohusländska resa. Stockholm. (1977).
 Kindberg N.C., 1874: Östgöta flora. Linköping.
 Klintberg M., 1876-1916: Gotländska växtnamn. Manuskript i Dialekt och Landsmålsarkivet. Uppsala.
 Krok Th. & Almquist S., 1900: Svensk Flora. Stockholm.
 Lange J., 1960: Ordbog over Danmarks Plantenavne, Copenhagen.
 Lemke O.W., 1868: Visby Stifts herdaminne. Örebro.
 Liljeblad S., 1792: Utkast till en Svensk Flora. Upsala.
 Liljeblad S., 1816: Utkast till en Svensk Flora, Tredje Uppl., utg. av J.H.Wallman. Upsala.
 Lindman C.A.M., 1901: Bilder ur Nordens flora. Stockholm.
 Linné C. von, 1741: Öländska och gotländska resa. Dagboken. (ed. B.Gullander 1971)
 Linné C. von, 1741: Samling af Et hundrade växter. Vet. Akad. Handl. 1741.
 Linné C. von, 1745: Öländska och Gothländska resa. Stockholm och Uppsala.
 Linné C. von, 1755: Flora Svecica, Ed.Sec. Stockholmiae.
 Martzell H., 1977: Wörterbuch der Deutschen Pflanzennamen. Stuttgart.
 Münchenberg A., 1701-1702: Herbarium vivum. Handskrift i Naturhistoriska Riksmuséet.
 Neogard L., 1731: Gautau- Minning. Handskrift i Göran Wallins samling "Analecta Gothlandensia", Uppsala Universitetsbibliotek.
 Ortus Sanitatis, 1517: De herbis et plantis, auctor Johannis de Cuba.
 Pettersson B., 1948: Antonius Münchenbergs herbarium vivum. Bot. Notiser 1948.
 Pihl J., 1725: Memorial. Beskrivning öfver Gotland. (Nils Lithberg, Gotl. Arkiv 1934)
 Rosvall T., 1986: Jörgen Fuirens och Otto Sperlings botaniska resa till Gotland 1623. Rindi 1986:2.
 Sæve C., 1845: Gotländska blomsternamn och Blomstersägner. Handskrift i Göteborgs Stadsbibliotek (avskrift i Visby Länsbibliotek).
 Spegel H., 1683: Rudera Gothlandica. Utg. av O.V.Wennersten 1901. Visby.
 Til-Landz E., 1683: Catalogus plantarum. Abo.

Staffan Rosvall
 Södra Kustvägen 4
 620 20 Klintehamn

Nyheter i Gotlands flora 1986

BO GÖRAN JOHANSSON

Vi gör här den sedvanliga sammanställningen av intressantare fynd som gjorts under 1986. Några har redan nämnts i förra numrets artikel om inventeringslägret i Hejdes och i särskild artikel av Britt och Sven Snogerup. Dem nämner vi i förbifarten, men refererar till förra numret av Rindi för detaljer. Alla uppgiftslämnare tackas. Vi hoppas få information även i fortsättningen.

Namnen i förteckningen följer 26:e upplagan av Krok & Almquists flora, om ingenting annat sägs.

PLATTLUMMER, *Lycopodium complanatum*

Denna art, som tidigare blott varit känd från Norrlanda på mellersta Gotland hittades 1986 på ett par närliggande lokaler intill Ulla Hau på Fårö. Det första fyndet gjordes av Ellen och Torbjörn Andrén som uppvisade ett insamlat exemplar för deltagarna i Fårö-exkursionen den 31 augusti (Fåhraeus 1986). Lokalen kunde inte besökas vid detta tillfälle, men senare studier på platsen av B. Sturevik och G. Fåhraeus har visat att plattlummern förekommer på åtminstone två lokaler med drygt 100 m avstånd från varandra. Arten växer på båda dessa relativt rikligt med uppskattningsvis 20-40 individ på varje. Det exakta antalet är svårt att bedöma, då rotsystemet är kraftigt utvecklat men blott de ovanjordiska delarna har noterats. Ståndorterna är den i detta område vanliga dyntallskogen med en ganska fattig flora av dyngräs, blåbärs- och lingonris etc. På en av lokalerna växte jämte plattlummern också mattlummer, *Lycopodium clavatum*. (Uppgiftslämnare: G. Fåhraeus.)

ÅNGSVIDE, *Salix starkeana*

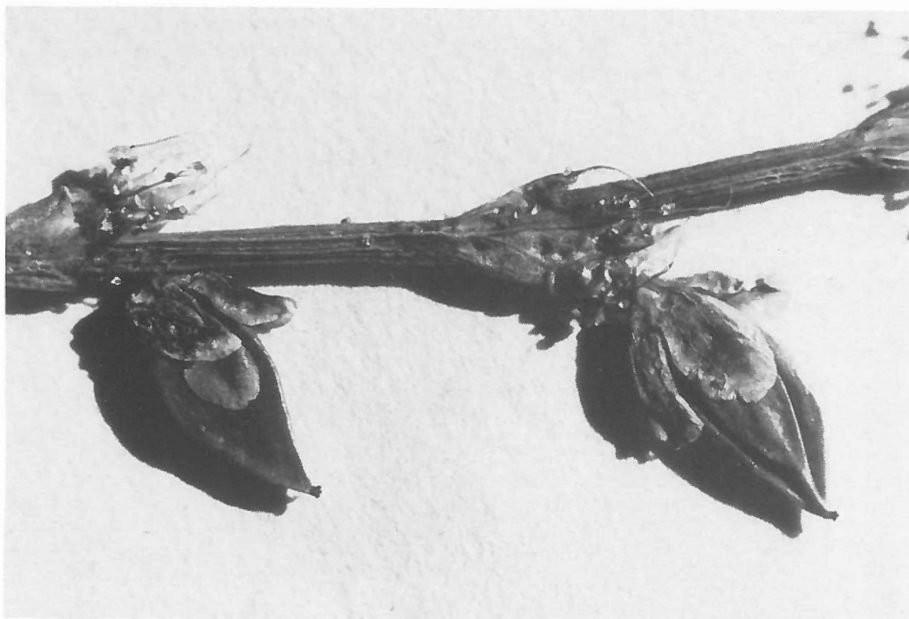
Under inventeringslägret i Hejdes påträffades denna ovanliga videart dels i Hejde, 2 km öster om Stenstugu, dels i Etelhem, cirka 1.8 km ostnordost om Kauparve, i fuktig skogsmark (Gun Ingmansson m.fl.)

I området söder därom hade den kort tidigare påträffats på tre lokaler, en lokal 1.4 km norr om Broträsk i Lojsta, och två lokaler drygt 1 km söder om Broträsk, alla tre förekomsterna i rika källmyrar, långt ifrån artens normala hemvist på fastlandet (Britt och Sven Snogerup).

Östergarn, Herrvik, Grogarnsberget, en liten buske i kanten av en kalkfuktäng mot tallskog. Ännu en liten buske drygt 300 m därifrån på en kalkfuktäng. En tredje buske ca 3 km söder om Ardre kyrka, kalkfuktäng. Biotopen, som är likartad vid alla tre förekomsterna, är även här något överraskande (Ulf Gårdenfors och Britt-Marie Holmén).

SORGPOPPEL, *Populus 'Tristis'*

Denna "obskyra poppel" (enligt Björn Aldén, som bekräftat bestämningen) har tidigare samlats på Gotland i Endre av K.Johansson.

Näbbtrampört, en liten del av ett av exemplaren på Sudersand, Fårö.
Foto, cirka sju gånger förstörad, av Bo Göran Johansson.

Fyndet finns redovisat i en artikel av Hylander (1945), som betraktar denna balsamdoftande poppel med smala mörkgröna blad med hjärtformig bas som en klon av balsampoppel, *Populus balsamifera*. I övrigt är det mycket ont om svenska uppgifter; Hylander redovisar blott ytterligare ett enda fynd. Vid Svajdebäcken i Alskog vid Rudvier finns emellertid ett mycket rikt bestånd. Växtplatsen är en igenvuxen äldre torpträdgård, och torpets förre ägare var väl medveten om trädbeståndets exklusivitet. Beståndets lokalhistoria är f.n. under utforskning. (Bo Göran Johansson).

NÄBBTRAMPÖRT, *Polygonum oxyspermum*

Denna havsstrandart har tidigare förekommit på många platser längs gotlandskusten (se t.ex. Englund 1942, karta nr 21), men synes på senare år ha minskat avsevärt. Detsamma tycks gälla övriga havsstränder i Sydsverige (muntl. uppg. av Th. Karlsson och S. Snogerup). Den har de sista åren flitigt eftersökts på bl.a. Fåröstränderna, dock med negativt resultat, tills den hittades i några få exemplar på Sudersand i augusti 1986 (Fåhraeus 1986). Arten växer på den öppna sandstranden, delvis tillsammans med högvuxna mällor (*Atriplex littorale*, *A. prostrata* ssp. *prostrata* samt *Chenopodium rubrum*). Två välutvecklade, nedliggande exemplar (med en diameter av cirka 0.5 m) hittades, men de var helt försvunna redan i september, troligen på grund av vågverkan och kreaturstramp på stranden. Då arten är ettårig och sprids med frö, kan den dock förhoppningsvis återkomma i framtiden (Uppgiftslämnare: Gösta Fåhraeus.)

Från en sandstrand söder om Holmhällar i Vamlingbo föreligger också en rapport (Bengt Larsson).

STOR ÄNGSSYRA, *Rumex thyrsiflorus*

Visby, Visborg slätt, på jordhög ca 250 m väster om Oscarsstenen, i flera exemplar (Gun Ingmansson).
Västerhejde, nära gränsen till Tofta vid Toftavägen (Jörgen Petersson).
Uppgiften från 1985 (Johansson & Larsson 1986) från Hamra, längs vägen från kyrkan till mejeriet skall lyda: Vamlingbo, längs vägen från kyrkan till mejeriet.

SUMPSKRÄPPA, *Rumex palustris*

Utöver fynden från Angastranden söder om Trullhalsar (Johansson & Larsson 1986) tillkommer flera småförekomster vid Angastranden mellan Bajou och Skarnvik (Bo Göran Johansson).

BLÅMÅLLA, *Chenopodium glaucum*

Halla, Dalbo, ganska rikligt vid en gödselstack (Jörgen Petersson).
Hejde, cirka 700 m västsydväst Stenstugu, i spillning (Britt och Sven Snogerup m.fl. under sommarens inventeringsläger). Förekomster i det inre av Gotland är i övrigt inte kända av oss för närvarande.
Englund (1942) skriver (i översättning): "Endast på sydvästsidan har *Chenopodium glaucum* brett ut sig längre bort från hamnarna och den har väl tångtåkten att tacka för sin förekomst .. Fastän ingen inlandslokal från denna trakt är mig bekant, får man förmoda att sådana är förhanden." I K.Johansson (1897) nämns två inlandslokaler, Roma kungsgård och Väte.
Blåmålla påträffades också mycket rikligt vid stranden på Näsudden (Larsson 1986). Från denna socken rapporterades ett fynd även 1985 (Johansson & Larsson 1986).

FISKMÅLLA, *Chenopodium polyspermum*

Till tidigare uppgifter från Visby, Vall och Eksta kommer nu också uppgifter från Akebäck (Bo Göran Johansson), Vänge (Jörgen Petersson), Viklau och Näs (Magdalena Agestam och Claes Tullbrink).

SKAFTMÅLLA, *Atriplex longipes* ssp. *longipes*

Under inventeringslägrets avslutande exkursion 20 juli 1986 påträffades skaftmållan, som rapporterats i artikeln om lägret (Johansson 1986), i en skona vid Viveshoms strandängar norr om Klintehamn (Sven Snogerup).
Uppgiften från Näs (Larsson 1986) har vid ytterligare granskning (Th. Karlsson) visat sig vara vägmålla. Som strandängsväxt är vägmållan inte särskilt vanlig, men den aktuella förekomsten är markerad hos Englund (1942).

SVINAMARANT, *Amaranthus retroflexus*

Gerum, Tjängvide, enligt rapport i förra numret av Rindi (Britt och Sven Snogerup 1986).

GÖKBLOMSTER, *Lychnis flos-cuculi*

Sanda, cirka 100 m ost Ganne, i ganska sank hagmark, troligen över hundra exemplar (Torbjörn Fors).

VITSTJÄLKSMÖJA, *Ranunculus baudotii*

Hellvi, Smöjen, i en grund hamnficka (Anders Svensson okt. 1985, conf. Karin Martinsson). Även sedd i Klintehamn och Eksta under året, men belägg finns ej så vi avvaktar en definitiv bekräftelse.

HAMNSENAP, *Sisymbrium altissimum*

Visby, skräpmark vid nya hamnen samt ett par exemplar på en jordhög cirka 100 m sydväst Kungsladugården (Gun Ingmansson och Bengt Larsson).

Visby, 5 exemplar i grus vid parkeringsplatsen till P18:s motions-spår (Gun Ingmansson).

Visby, soptippen (Bengt Larsson).

STRANDGYLLEN, *Barbarea stricta*

Viklau, vid bron över ån ner mot Möllebos (Jörgen Petersson).

Anga, 1 exemplar i grus på Gotlandsleden sydost om Trullhalsar (Bo Göran Johansson).

En uppgift från Lummelunda rapporterades i Rindi 1986 (Johansson & Larsson, 1986), i övrigt inga färskare rapporter.

BITTERKRASSING, *Lepidium latifolium*

En ny uppgift från Visby (jämför Johansson & Larsson 1986): Vid nya hamnen, 1 stort exemplar (Gun Ingmansson).

BANKKRASSING, *Lepidium densiflorum*

Visby, soptippen (Bengt Larsson, det. S.Snogerup).

GATKRASSING, *Lepidium rudemale*

Hellvi, Norrgårde, på gårdsplan på en gård ca 100 m sydväst om markväg mot Bångå. En ganska stor planta på gårdsplanen (Nadja Niordson). Även påträffad under året i Stånga (Britt och Sven Snogerup). Övriga aktuella uppgifter blott från Visby (Johansson & Larsson 1986).

BLÅHALLON x HALLON, *Rubus caesius x idaeus*

Vamlingbo, Simunde, vid en åkervägskant (Bengt Larsson, det. Alf Oredsson).

NORSK FINGERÖRT, *Potentilla norvegica*

Vall, väster om Mickels, i flera hundra exemplar i torvjord i ny-röjt dike genom f.d. Vallmyr (Bo Göran Johansson).

Lärbro, Träskmyr, på jordmassor söder om dammen vid utloppet mot Vasteån, meterhög exemplar 1985 (Stig Högstrom).

Vänge, Brogardsmyr i nygrävt dike (Jörgen Petersson).

Visby, i omrörd jord på A7:s område (Jörgen Petersson).

STJÄRNDAKKÅPA, *Alchemilla acutiloba*

Hellvi, Hideviken, ganska rikligt på en markväg västerut från vägen ner till Hideviken (Nadja Niordson).

Också nämnd i exkursionsrapporten (Petersson, 1986) från Tofta skjutfält 1986, där den varit känd en tid (Rolf Engström).

GLANSDAKKÅPA, *Alchemilla gracilis*

Follingbo, Norrbys, i frodig ängsmark (Hjördis Stigell).

PURPURKLÖVER, *Trifolium rubens*

Vid arbetet med Ölandsfloran har Åke Lundqvist påträffat ett ark från Växjö läroverks herbarium etiketterat: *Trifolium alpestre*?

Gtl. Kneippbyn 19/7 1924 Wranke. Åke Lundqvist själv lämnade dock möjligheten öppen, att det rörde sig om *Trifolium rubens*, med det

svenska namnet purpurklöver. Thomas Karlsson lät låna arket för granskning och det har nu bekräftats av Per Lassen att det verkligen rör sig om *Trifolium rubens*. Arten tillhör samma grupp som alpklöver (med en lång fodertand, se Jensen & Jensen 1986), men har mycket större blomsamlingar. Den är också flerårig, så det kan löna sig att spana efter den. Inga tidigare uppgifter om arten på Gotland är oss bekanta.

ALPKLÖVER, *Trifolium alpestre*

Åke Lundqvist har också påträffat ett ark av alpklöver i Riksmuse-ets samlingar. På detta står: Gtl. Träkumla sn, T. annex, stads-skiftet, landsvägskant, 24.6.1950 leg Erik Moberger. Aage och Elsa Bohus Jensens lokal (se Jensen & Jensen 1986) ligger vid gränsen mellan Träkumla och Visby (men på Visbysidan), så man kan inte uteluta att det rör sig om samma område.

GULKRONILL, *Coronilla emerus*

Ardre, vid landsvägen 2 km öster om Petsarveklint (Alma Lönnroth).

HARSYRA, *Oxalis acetosella*

Harsyran, som är mycket ovanlig utanför mellersta-södra Gotland (jämför Johansson, 1897, sid 183), växer på Fårö i det högmosse-artade området 1 km väster om St. Gåsemora över en yta av ungefär ett hektar. Under den rikliga blomningen i juni 1985 fick man nästan intryck av en blommande vitsippsmatta. Lokalen kan möjligen vara densamma som är representerad av en prick på Fårö i Hulténs atlas (1973). (Uppgiftslämnare: Gösta Fåhræus.)

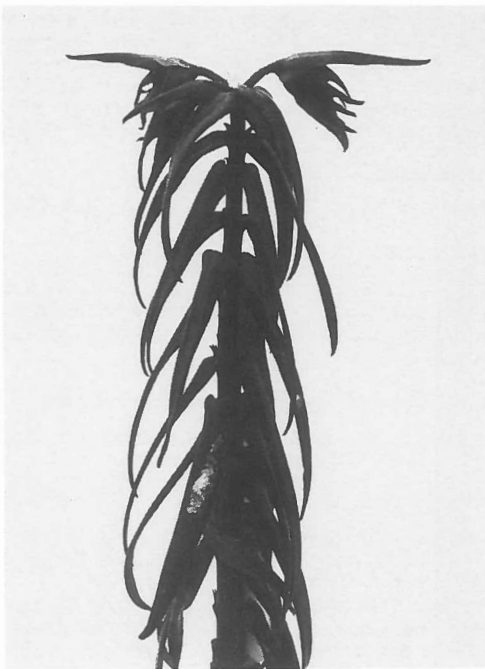
KORSTÖREL, *Euphorbia lathyris*

Hörsne och Bara, Simunde. Vid gården, slog upp i kanten av en nybreddad väg, på mark som för 80-100 år sedan varit kryddträdgård (Lars Erik Ahlqvist genom Bo Hammar).

Harsyra.

Korstörel. Odlat exemplar på frö från Hörsnelokalen. Foto jan. 1987: Bo Göran Johansson.

VIT KATTOST, *Malva pusilla*

Nya uppgifter har kommit in från Väte (Bo Göran Johansson) och Eskelhem (Magdalena Agestam och Claes Tullbrink). Tidigare rapporterad från sju socknar i Rindi 1986 (Johansson & Larsson, 1986).

TIBAST, *Daphne mezereum*

Fröjel, 0.5 km nordväst punkt 54.6, många exemplar i en hage (Rolf Engström).

GRENDUNÖRT, *Epilobium roseum*

Visby, Almedalen som ogräs i rabatt samt inuti Helge And's ruin, alldeles intill ruinväggen (Gun Ingmansson, Bengt Larsson och Jörgen Petersson).

Också som rabattogräs på en gård vid Sankt Hansgatan (Bo Göran Johansson).

GRA DUNÖRT, *Epilobium lamyi*

Halla, Dalbo, vid ett dike och i en fuktig åkerkant (Jörgen Petersson, conf. Per Lassen).

HÄSTSVANS, *Hippuris vulgaris*

Hästsvans är funnen flerstädes på Fårö. Den äldsta uppgiften härrör från Johansson (1910), som fann den i kärrmark innanför dynerna vid Sudersand. Fynd som gjordes på 1960-talet var troligen också på

denna lokal, men 1985 och 1986 har den förgäves eftersökts där. Ytterligare tre lokaler är dock senare antecknade, nämligen på kärräng vid Alnäsa träsksydända, på gammal träskbotten vid södra änden av f.d. Kalbjärga träsk, ett par bestånd 1986, samt vid södra änden av Eketräsk i dike, det sistnämnda fyndet gjort av Bengt Larsson 1986. (Uppgiftslämnare: Gösta Fåhraeus).

PIPSTÄKRA, *Oenanthe fistulosa*

Viklau, bron över ån ner mot Möllebos (Jörgen Petersson).

NÄLKÖRVEL, *Scandix pecten-veneris*

Alva, 2 km öster om kyrkan i slumpad provruta i rapsåker, samt Näs, Jakobs, rikligt i rapsåker, delvis inne i slumpad provruta. Båda uppgifterna från provruteinventeringen av Magdalena Agestam och Claes Tullbrink.

BLÄMIRE, *Anagallis arvensis* f. *azurea*

Grötlingbo, cirka 800 m sydväst Sles, i en åker (Magdalena Agestam och Claes Tullbrink).

ODON, *Vaccinium uliginosum*

Osäkra uppgifter om förekomst av odon i Ulla Hau på Fårö — där man i och för sig skulle kunna vänta sig denna art — har inte kunnat bekräftas. Däremot hittades den år 1986 vid inventeringen av kartbladet "Lauter". Lokalen är en liten trädbevuxen torvholme invid en gles agmyr strax sydväst om Kalbjärga gård. Vegetationen i övrigt är fattig men typisk för ganska sur mark. Ungefär 30-40 buskar fanns på lokalen med blåbär, ekorrbär, skogsstjärna och stenbär som följeväxter. Området var fårbetat, men buskarna blommade vid fyndtillfället ganska rikligt, fastän topparna var avbitna. Övriga förekomster på Gotland redovisas hos Högström & Fåhraeus (1983) och Högström & Sturevik (1985). (Uppgiftslämnare: Gösta Fåhraeus).

SOMMARLÄNKE, *Callitriche cophocarpa*

Viklau, i en brya strax nordväst om f.d. anhalten (Jörgen Petersson).

JORDREVA, *Glechoma hederacea*

Akebäck, cirka 0.5 km söder om Suderbys vid kanten av en åker, samt vid en husvägg i en äldre trädgård vid Folkedarve (Folke Holmberg).

STOR FROSSÖRT, *Scutellaria altissima*

Visby, vid en igenvuxen körväg helt nära Linds växthus vid Färjleden, troligen förvildad (Jörgen Petersson).

MELLANPLISTER, *Lamium mollucellifolium*

Mellanplister har noterats från 11 lokaler av Britt och Sven Snogerup vid inventeringen av de ekonomiska kartbladen Lojsta och Rovi-de. I denna trakt tycks den alltså inte vara så ovanlig. I övrigt är den inte ofta sedd; vi har en aktuell rapport av Bengt Larsson från Havdhem (Högström & Fåhraeus, 1983).

SPJUTSPORRE, *Kicksia elatine*

Stånga, vid Tjängvide, som tidigare rapporterats (Snogerup & Snogerup 1986).
Eksta, slåttervall 1 km söder om kyrkan, 1 exemplar i en slumpad

provruta i den pågående provruteinventeringen (Magdalena Agestam och Claes Tullbrink).

ÄNGSKLOCKA, *Campanula patula*

Under inventeringslägret påträffades också ängsklocka cirka 0.6 km västsydväst Bjärbyholm i Etelhem i en slåttervall (Gun Ingmansson m.fl.)

STRÄV KARDVÄDD, *Dipsacus strigosus*

Visby, vid bensinstationen vid Gutevägen (Jörgen Petersson).

NYSÖRT, *Achillea ptarmica*

Nyinkomna rapporter från Östergarn (Magdalena Agestam och Claes Tullbrink), Sjonhem (Jörgen Petersson), Vall (Bo Göran Johansson), och Eksta (Gun Ingmansson).

Nysört förekommer här och där över ön, inte alltid bestående, men vid Anglarve å, i södra Träkumla, har den hållt sig fast sedan förra seklet (Johansson 1897) och är ännu riklig (Bo Göran Johansson).

Ängsklocka

KAMOMILL, *Chamomilla recutita*

Visby, Yttre Furulund (Hjördis Stigell). Inte så långt därifrån fanns den i rikligt mått redan 1983 (Högström & Fåhraeus 1983), men där ser man den inte längre.

Ardre, söder om Botvalde (Magdalena Agestam och Claes Tullbrink).

GOTLANDSSTÅNDS, *Senecio jacoaea* ssp. *gotlandicus*

Ett antal lokaler, påträffade under sommarens inventeringsläger, har redan rapporterats (Johansson 1986). Söder om inventeringsområdet påträffades den också sydväst om Stangsmyr i Lojsta; stora vuxna exemplar i kanten av ett grustag. Dessutom fanns övergångsformer mot huvudrasen, med långa kantblommor men ganska flikiga blad, öster om plantskolan i Fröjel (Britt och Sven Snogerup).

ÅLANDSROT, *Inula helenium*

Sanda, Runne, många exemplar i betesmark. Troligen växande där ända sedan laga skiftet, men nedtryckt av bete (ej blommande) tills nyligen, efter betets slut blommande 1984 och 1985 (Edvin Norrängård).

BORSTTISTEL, *Cirsium helenoides*

Sven och Britt Snogerup, som i förra numret av Rindi rapporterade borsttistel från Lojstatrakten, har meddelat följande uppgift från 1957: "På en gräsbevuxen skogsväg belägen inom skogsvårdsgården Hejdes i Fröjel sn, fann jag den 19/6 ett stort bestånd av borsttisteln (*Cirsium heterophyllum*), som ej är angiven för Gotland i Hulténs atlas 1950. Den växte tillsammans med nästrotten (*Neottia nidus avis*) och fågelstarren (*Carex ornithopoda*). I diket på sidan av vägen fanns tämligen rikligt av det för Gotland intressanta svarthöet (*Bartsia alpina*).". (Ekberg 1957). Lokalen är ej identisk med någon av dem som påträffades 1986, men ligger i samma område. I den svenska upplagan av "Växter i Nordeuropa" (Schauer & Caspari, 1982, med svensk bearbetning av I. Nordin) finns också kommentaren: "Gotland sällsynt".

KRUSTISTEL x NICKTISTEL, *Carduus crispus* x *nutans*

Hellvi, i en uppkastad jordhög i en liten fårhage vid Hellvi kyrka bland artren krustistel och nicktistel (Nadja Niordson).

OXTUNGSFIBBLA, *Helminthotheca echioides*

Alva, en stor planta som ogräs i Ylve Gardelins handelsträdgård (det S. Snogerup). Förekom i Visby, vid Kopparsvik, 1862 enligt Eisen och Stuxberg (1869).

TAGGSALLAT, *Lactuca serriola*

Visby, Färjeleden vid cykelvägstunneln mot Terra Nova (Jörgen Petersson). Första uppgift från Gotland.

GÄNGEL, *Galinsoga parviflora*

Visby, Hospitalsgatans rännsten, mellan gatsten, cirka 10 ex. (Gun Ingmansson och Bengt Larsson).

BRUNSKÄRA, *Bidens tripartita*

Etelhem, 0.4 km nordnordväst Bjärbyholm, rikligt i säd i en åkerkant (Gun Ingmansson m.fl.).

GRÖNFIBBLA, *Crepis capillaris*

Denna rapporterades från Terra Nova i Visby 1986 (Johansson & Larsson 1986). För 1986 finns flera rapporter från olika delar av Visby (se t.ex. Visbyartikeln i detta nummer).

BORSTFIBBLA, *Crepis setosa*

Visby, Yttre Furulund och Terra Nova, i kommunalt anlagda gräsmattor (Hjördis Stigell, conf. Thomas Karlsson). Första rapport från Gotland.

Fårösund, i en kommunal plantering i en gatukorsning (Olle Strohl m.fl., det. B.G.Johansson).

ROSTNATE, *Potamogeton alpinus*

Påträffades i ett dike med sommartid stillastående vatten i ett område med källmyrar och mager tallskog 15 augusti, cirka 0.8 km nordväst Björkume, Lummelunda (Stig Högström, conf. Th. Karlsson). Tidigare bara sex fynd på Gotland (Johansson 1897, Fries 1929, 1942). Arten har emellertid också rapporterats från Lojsta: hela rännen från Tonnklinnt österut samt i ett dike ca 1 km söder om kyrkan. Vidare ca 2 km nord till ost Linde kyrka (Britt och Sven Snogerup).

ÄNGSVÄRLÖK, *Gagea pratensis*

Västerhejde kyrkogård, i gräsmatta, över 20 blommande exemplar 1986 (Bengt Larsson).

KUNGSÄNGSLILJA, *Fritillaria meleagris*

Finns förvildad utanför tomt på Norra Kustvägen i Klintehamn (Britt Stumle genom Gun Ingmannson).

SYLTAG, *Juncus tenuis*

Lärbro, St Hammars, gård cirka 400 m öster om avtag vid Vägumeviken, ett tjugotal exemplar på grusplan, utan egentliga följeväxter (Nadja Niordson). Inte vanlig på ön, Johansson (1897) nämner den blott som tillfällig inkomling i Roma; i Hultén (1971) finns två prickar. Uppgiften är den första aktuella från Gotland.

PYSSLINGTAG, *Juncus minutulus*

Herrvik, Sandviken, tämligen rikligt i fuktsvacka på sandhed, 200 m från kusten (Ulf Gärdenfors och Britt-Marie Holmén). Första rapporten från Gotland.

Lojsta, norr om Stangsmyr i körspår (Ingrid Engquist m.fl. under inventeringslägret sommaren 1986).

Klinte, 4.4 km ostnordost punkt 62.4, i körspår (Jörgen Petersson m.fl. under samma inventeringsläger).

Lojsta, i stora grustaget vid väg 142, på våt plats (Britt och Sven Snogerup).

Fårö, Sudersand, i svacka i sanddynerna tillsammans med dvärglin (Gösta Fähræi exkursion i augusti 1986).

Samtliga fynd kollade och godkända av Sven Snogerup, det från Fårö dock med tvekan godkänt.

RYLTAG x LÖKTAG, *Juncus articulatus x bulbosus*

Lojsthajd, 2 km sydväst triangelpunkten 81.39, ca 1 m² kompakt bestånd i en vätpöl. Löktåg förekom också (Britt och Sven Snogerup).

Trampgröe t.v.
 Vitgröe t.h.
 Småax o. ståndarknappar nedtill.
 Lägg märke till skillnaden i storlek på ståndarknapparna.

TRAMPGRÖE, *Poa supina*

Trampgröens frekvens på Gotland är svårbedömd, med få uppgifter i litteraturen. En känd lokal är Trullhalsar i Norrlanda (Arne Andersson och Bengt Jonsell, exkursion 1981, kvar 1986). En nyfunnen lokal är på Fårö strax sydväst om Kalbjärga (helt nära den tidigare nämnda odonlokalen) på starkt kreaturstrampad mark (Gösta Fåhraeus).

SKUGGLOSTA, *Bromus ramosus*

Denna art, vars huvudutbredningsområde är mellersta Gotland (Fåhraeus & Högström 1985), hittades i den örtrika skogsmarken mellan Hau träsk och Haugrönan i Fleringe socken (Gösta Fåhraeus).

Bromus carinatus

Detta gräs, som först rapporterades från Grötlingbo 1984 (Fåhraeus & Högström 1985), har under året påträffats på flera nya lokaler: När, Tiricke, gårdsplan (Magdalena Ågestam och Claes Tullbrink). Roma, vid Lövsta (Torbjörn Lindell). Västergarn, i kanten av små åkrar mot Svältholmen (Jörgen Petersson). Mästerby, norr om Myre, på upplagsplats (Jörgen Petersson). Väskinde, Lummelundsväg söder om Sjunde Himlen (Bengt Larsson). Stenkumla, soptippen 1984 (Bengt Larsson).

VIPPSTARR, *Carex paniculata*

Denna art lever farligt. Den första och länge den enda kända lokalen (Fries 1942) var nära havsstranden vid Rembs i Vamlingbo, där den dock förgäves eftersöktes 1982 och 1983 (se Högström & Fåhraeus 1983). År 1982 blev den funnen på en likartad lokal på Fårö, men sommaren 1985 blev den definitivt utrotad av Vägverket, som vid upprepning av vägdikena på Fårö spolierade många fina växtlokaler. År 1986 hittades dock vippstarran igen, nu vid utloppet av Bondans

träsk. Länsstyrelsen har i sin strandinventering framhållit att platsen blivit allvarligt skadad av grustäkt, men den är trots detta (eller kanske tack vare?) botaniskt mycket intressant. Tillrinningen från träsket, som däms upp av klapperstensvallen, ger sand och grusavlagringen en hög fuktighet, och utom vippstarr växer här ytterligare några ovanliga arter, såsom blankstarr, slokstarr och östersjötåg (*Carex otrubae*, *C. pseudocyperus* och *Juncus balticus*). Dvärgarun (*Centaurium pulchellum*) var ställvis mycket riklig. Denna lokal torde nu vara den enda kända för vippstarr på Gotland. (Uppgiftslämnare: Gösta Fåhraeus).

TAGELSTARR, *Carex appropinquata*

Linde, norr om Lindeklintens fornborg (Jörgen Petersson).

TRINDSTARR, *Carex diandra*

Påträffad växande i vitmossa i Graunkullamyra på Ryssnåset, Fårö (Stig Högström, conf. Gösta Fåhraeus). Sällsynt på Gotland, de flesta gamla lokaler förstörda genom utdikning eller vattenståndshöjning (Tingstäde träsk); i dag endast känd från Killingmyra (Högström 1985) och kärr på Avanåset, Fårö (Gösta Fåhraeus).

SKÄRMSTARR, *Carex remota*

Lärbro, Hammarsäng, i ett våthål i äng (Nadja Niordson). Andra fyndet på de senaste åren, ett år tidigare påträffad i Vallstena av Jörgen Petersson (Johansson & Larsson 1986).

KNAGGLESTARR, *Carex flava*

Fårö, strax nordväst om St. Gåsemora, på kreaturstrampad mark kring en brya (Gösta Fåhraeus och Ann-Marie Hellström).

VASS-STARR, *Carex acuta*

Herrvik, norr om Sandviken, några tuvor på fuktig strandäng, samt Östergårnsholm, Vitviken, ett par tuvor på stranden (Ulf Gärdenfors och Britt-Marie Holmén).

KNÄROT, *Goodyera repens*

Tre nya dellokaler påträffades i barrskogen norr om Tomase Ödegård, Sundre (enklaven i nordost), där en förekomst på 16 blommande skott påträffades 1981, långt från övriga lokaler på Gotland (Högström 1984). Två av de nya förekomsterna bestod av 5 exemplar vardera (Karin Jansson, Stig Högström resp. Hans Waldenström), den tredje av 51 exemplar (Hans Waldenström). På den gamla lokalen blommade 3 exemplar (Bengt Larsson). Eksta, 600 m söder om Kronvald (Magdalena Agestam och Claes Tullbrink), är en ny lokal på avstånd från övriga kända lokaler (dock är knärot uppgiven från Stora Karlsö hos Pettersson, 1958).

ADAM OCH EVA, *Dactylorhiza sambucina*

Efter ett meddelande från Karin Wågström påträffades en förekomst den 4 juni söder om Tingstäde träsk vid skogsvägen Rings-Durojstranden. Orkidéerna växte på en liten torrbacke vid strandängen, bland krutbrännare, Sankt Persnycklar, fjällgröe, kattfot, tulkört, mandelblom m.m., och 112 rödblommiga och 61 gulblommiga räknades (Stig Högström). Förekomsten är ny, jämfört med utbredningskartan hos Pettersson (1958, fig 35). I och med detta fynd har 28 olika orkidéer påträffats vid Tingstäde träsk på strandnära marker (jämför Högström 1985). Enligt vad Karin Wågström har hört, har detta

bestånd ursprungligen inplanterats; i så fall är detta ett exempel på en skicklig och lyckad inplantering. Den duktige botanisten, snickaren Arvid Boberg (1897-1969) bodde vid Rings, 500 m söder om den aktuella lokalen, och är kanske den som gjort den insiktsfulla planteringen. (Uppgiftslämnare: Stig Högström.)

MYGGNYCKLAR, *Liparis loeselii*

Den i förra årsöversikten (Johansson & Larsson 1986) omnämnda lokalen på Bungenäs upptäcktes av Erik Lyth på 1960-talet.

LITTERATUR

- Ekberg L., 1957: Iakttagelser på Gotland sommaren 1956. Fältbiologen 10:3.
- Eisen G. & Stuxberg A., 1869: Gotlands Fanerogamer och Thallogamer. Uppsala.
- Englund B., 1942: Die Pflanzenverteilung auf den Meeresufern von Gotland. Acta Bot. Fenn., 32.
- Fries E.Th., 1920: Några gotländska växtlokaler. Svensk Bot. Tidskr., 14.
- Fries E.Th., 1942: Några gotländska växtlokaler. Bot. Notiser 1942.
- Fåhræus G., 1986: Exkursionsrapport: Fårö 31 augusti. Rindi 1986:2.
- Fåhræus G. & Högström S., 1985: Nyheter i Gotlands flora 1984. Rindi 1985:1.
- Hultén E., 1971: Atlas över växternas utbredning i Norden. Andra upplagan. Stockholm.
- Hylander N., 1945: Om några i Sverige odlade former av balsampopeln. Lustgården 25-26.
- Högström S., 1984: Vegetationen på Lillholmen i Fardume träsk. Rindi 1984:2.
- Högström S. & Fåhræus G., 1983: Nyheter i Gotlands flora 1983. Rindi 1983:2.
- Högström S. & Sturevik B., 1985: Floran på Norrgårdsholm, Klockareholm och Blåbärsholm. Rindi 1985:2.
- Jensen E. & Jensen Aa., 1986: Alpklöver, Trifolium alpestre, på Gotland. Rindi 1986:1.
- Johansson K., 1897: Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi. K.V.A. Handl. Ny följd 29:1.
- Johansson K., 1910: Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. Bot. Notiser 1910.
- Johansson B.G., 1986: Botanikläger vid Hejdes 17-20 juli 1986. Rindi 1986:2.
- Johansson B.G. & Larsson B., 1986: Nyheter i Gotlands flora 1985. Rindi 1986:1.
- Larsson B., 1986: Exkursionsrapport: Stränderna vid Näsvisen 14 september. Rindi 1986:2.
- Petersson J., 1986: Exkursionsrapport: Tofta skjutfält 10 augusti. Rindi 1986:2.
- Pettersson B., 1958: Dynamik och konstans i Gotlands flora och vegetation. Acta Phyt. Suec. 40. Uppsala.
- Schauer Th. & Caspari C., 1982: Växter i Nordeuropa. Stockholm.
- Snogerup S. & Snogerup B., 1986: Fynd i inventeringsrutorna Lojsta och Rövde 1986. Rindi 1986:2.

Bo Göran Johansson
Levide Vall
621 93 Visby

Luddvårlök i Stånga — en inventering

ISABELLA ZERNE

De tidigaste anteckningarna om luddvårlöken hittar man i Reinhold Matssons Botaniska reseanteckningar från Gotland, Öland och Småland 1893 och 1894 (Matsson 1895), där följande kommentar finns om förekomsten i Stånga: " .. i en delvis igenlagd åker mellan kyrkan och Hervide, där den uppträder ganska ymnigt. Den lär äfven, ehuru sparsamt, förekomma i åkrar i närheten."

Om Stångaförekomsten skriver K.Johansson (1897): "Stånga mellan kkan och Hervide i en åker ganska ymnigt." Han citerar alltså Matsson, men har själv inte besökt lokalen. Redan året efter gör han dock detta; i Sävskolans herbarium i Visby finns två ark samlade 17 april 1898 i "sandiga åkrar söder om kyrkan" av K.Johansson. Det kan möjligen tyda på att Matssons lokal låg söder om kyrkan; det finns nämligen tre olika gårdar med namnet Herrvide i socknen, norr, söder respektive öster om kyrkan. Under 1900-talet blir rapporterna från Stånga sparsammare och i bedömningen från Projekt Linné 1977 (Nilsson & Gustafsson 1977) står det "sannolikt utgången" om förekomsten i Stånga. Samma år rapporteras den emellertid ånyo från socknen till Projekt Linné (Nilsson & Gustafsson 1985) och 1982 kommer, oberoende av denna rapport, ett andra fynd. Vid en granskning av kyrkbyn uppskattades antalet blommande exemplar till ett tusental (Johansson & Larsson 1985).

Sedan 1977 har luddvårlöken påträffats på en del nya lokaler i Syd-sverige och dess ställning bedöms nu mera positivt än tidigare, då den ansågs vara utdöende. I sydvästra Skåne har den sedan gammalt kända förekomster i Trelleborg, men har nu också påträffats på ett halvduzin kyrkogårdar, med som mest ca 40 blommande exemplar på samma förekomst (Bertil Nosslin muntl.). I Kalmar påträffades den av Thomas Karlsson 1984, och antalet blommande exemplar på denna förekomst håller sig ganska konstant kring 50 (Bengt Lundgren muntl.). På en gammal förekomst i Oskarshamn nyupptäcktes den 1983, men här är den ganska begränsad med 5-10 blommande stjälkar 1985 (Åke Rühling muntl.). De gotländska förekomsterna är mot denna bakgrund synnerligen rika.

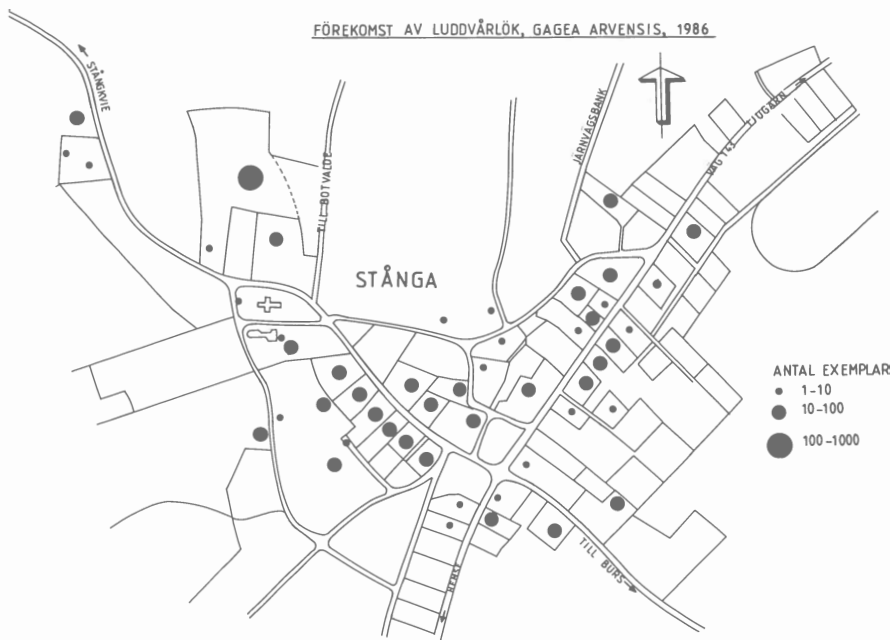
Kring 1 maj 1986 inventerade jag Stånga, området mellan de tre nuvarande gårdarna med namnet Herrvide. Kyrkan befinner sig inne i denna triangel. Samtliga trädgårdar inom området besöktes av mig eller min medhjälpare vid inventeringen, Barbro Zerne. Totalt räknades cirka 1500 blommande exemplar.

Den vanligast förekommande växtplatsen är trädgårdar. Totalt besöktes 66 trädgårdar, och av dem hade 40 blommande luddvårlök, medan 26 saknade vårlöken.

Bland trädgårdarna som saknade luddvårlök märks 3 med nybyggda hus, 4 med relativt fuktiga till fuktiga lägen, 1 mycket välskött trädgård och 1 som bränts hösten innan. Trädgårdarna med luddvårlök redovisas i nedanstående tabell.

Blommande luddvårlök i trädgårdar i Stånga maj 1986.
För varje trädgård redovisas antalet blommande plantor på en rad.

Träd- gård nr	Gräsmatta runt frukt- träd	Grusgång Väggkant	Trädgårdsland Rabatter, häck Bärbuskar	Anmärkningar
1	30		1	
2	31	2		Sommarhus
3	36			
4	86		4	
5	67		5	
6	20			
7	12	3	2	
8	33			
9	22			
10	2			Nybyggt
11	6			
12	2			
13	1			Kortklippt
14	3			
15	46		3	
16	1			Delvis klippt
17	2			Delvis klippt
18	26		1	Klippt
19	3		2	Sommarhus
20	41			
21	12			
22	9		10	
23	21			
24	1			Klippt
25	3			
26	15			
27	9		2	
28	5			
29			10	Orensad rabatt
30	1			
31	3			
32	14			
33	26	7	20	
34			1	Nyklippt
35	10			
36	8			
37	10			
38	2			
39	18			Klippt
40	37			
Totalt	674	12	61	

Karta ritad av Inga-Britt Clarholm

Övriga biotoper, utöver trädgårdarna, som besöktes är:

Gamla kyrkogården, nyharvad för året, inga blommande plantor (men många blad), utanför kyrkogårdsmuren fanns 4 exemplar i blom.

Nya kyrkogården, delvis klippt gräsmatta, 61 st i blom.

Vall norr om nya kyrkogården, 534 st i blom.

Vall nordväst om kyrkan, 6 st i blom (men ca 50 blommande 1982).

Fotbollsplan, 23 st i blom vid staket.

Fotbollsplan, 3 blommande plantor i kanten.

Beteshage, 50 st.

Golfbana, saknades 1986 (tidigare har det funnits enstaka).

Luddvärlöken trivs bäst på lite torrare marker och i äldre trädgårdar, gärna under fruktträd. I alltför välskötta eller helt ovårdade trädgårdar finns den knappast alls. På nybyggda tomter eller nysådda gräsmattor saknas den helt. På gamla kyrkogården, som är uppharvad och nysådd finns dock mycket blad, men inga blommande exemplar. På den rikaste lokalen, vällen norr om nya kyrkogården, finns luddvärlöken bara på den delen av vällen som är lite torrare (den ligger lite högre). Enligt uppgift från arrendatorn harvades denna vall 1973 och kommer ej att harvas mer, då ägaren så småningom tänker utvidga sin golfbana på den vällen. Det finns alltså en uppenbar risk att luddvärlöken kommer att försvinna från den plats, där den nu är rikligast förekommande, eftersom golfbanan hålls mycket kortklippt och delvis gödslas väl. Den angränsande golfbanan saknar helt luddvärlök.

Detta inventeringsarbete har gjorts som fördjupningsarbete i biologi vid komvux på Gotland med Malle Björklund och Bo Göran Johansson som handledare.

LITTERATUR

- Johansson B.G. & Larsson B., 1984: Luddvårlök i Stånga. - Rindi 1984:2.
Johansson K., 1897: Hufvuddragen af Gotlands Växttopografi och Växtgeografi. K.V.A. handl. 29:1. Stockholm.
Matsson R., 1895: Botaniska reseanteckningar från Gotland, Öland och Småland 1893 och 1894. Bihang t. K.V.A. handl. 31:8 afd.III. Stockholm.
Nilsson Ö. & Gustafsson L.-A., 1977: Projekt Linné rapporterar 20-48. - Svensk Bot. Tidskr. 71:1.
Nilsson Ö. & Gustafsson L.-A., 1985: Projekt Linné: slutrapport. - Svensk Bot. Tidskr. 79:5.

Isabella Zerne
Gumbalde
620 13 Stånga

Bj. - 82.

Är strandrödtoppan, *Odontites litoralis*, försvunnen från Gotland?

BRITT SNOGERUP

Strandrödtoppa, *Odontites litoralis*, har tidigare insamlats från Klintehamn mellan 1903 och 1975 och från Bogeviden 1872. Herbariebelägg som bekräftar dessa fynd finns i Lund, Stockholm (Riksmuséet) och Uppsala. I Uppsala finns dessutom ett ark etiketterat Gothems sn, Kläpparne, O.A.Westöö. Detta är enligt min mening en blandkollekt av strandrödtoppa, *Odontites litoralis*, och vanlig rödtoppa, *Odontites vulgaris*, som kan ha uppkommit genom felmontering. J.A.Nannfeldt har 1967 skrivit följande kommentar på arket: "The specimens in the upper row which are in fact *O. litoralis* are certainly not from Gotland. They agree in all details with specimens collected by M.M. Floderus in Öland, Fröbygårda. The specimens in the lower row agree on the other hand with a sheet from Kläpparne labelled in Westöö's own hand." /Exemplaren i den övre raden som i själva verket är *O. litoralis* är säkerligen inte från Gotland. De överensstämma i alla detaljer med exemplar som samlats av M.M.Floderus på Öland, Fröbygårda. Exemplaren i den nedre raden överensstämma å andra sidan med ett ark från Kläpparne etiketterat med Westöös egen handstil./

LITTERATURUPPGIFTER

Eisen och Stuxberg (1869) anger följande lokaler för strandrödtoppa, *O. litoralis*, på Gotland: "sällsynt Gothem; Lauters på Fårön (Pharm. I.A.Ericsson)." Något beläggsexemplar som bekräftar förekomsten på Fårö har jag ej sett; det ligger inte vid något av de större herbarierna i Norden. I Hartmans Skand. Flora II uppl. (1879) upprepas samma lokaler varvid Eisen och Stuxberg citeras som källa. Johansson (1897) ger följande kommentar till Eisen och Stuxbergs uppgifter: "På ena växtstället, Lauters på Fårö, har förf. förgäves sökt densamma. Expl. från Kläpparne i Gothems socken (Wö 55) tillhöra enl. förf:s mening *O. Rubra* Gilib. (Jfr. hb Ups)." *O. rubra* är en synonym till *O. vulgaris*, vanlig rödtoppa.

MINA FÄLTIAKTTAGELSER

1975 fältarbetade jag och samlade material av strandrödtoppa på Gotland för mitt doktorandarbete. Nästan alla strandängar längs kusten besöktes, men det var endast söder om Klintehamn som jag hittade strandrödtoppa, *O. litoralis*. Lokalen låg ca 600 m söder om hamnen och söder om badplatsen. Växtplatsen var tidvis översvämmad och som dominerande följeväxter noterades svartkavle, havssälting och strandmålla (*Alopecurus arundinaceus*, *Triglochin maritima* och *Atriplex littoralis*). Övriga följeväxter var salttåg, krypven, kvickrot, havssäv, kruskräppa, spjutmålla, strandkrypa, kustarun, kustbaldersbrå och strandaster (*Juncus gerardi*, *Agrostis stolonifera*, *Elymus repens*, *Scirpus maritimus*, *Rumex crispus*, *Atriplex prostrata*, *Glaux maritima*, *Centaurium littorale*, *Matricaria maritima* ssp. *maritima* och *Aster tripolium*.) Vegetationen var ganska tät, men bitvis förekom mera öppna fläckar. Strandrödtoppa, *O. litoralis*, fanns i ett ca 100 m långt och mellan 5

och 20 m brett bestånd. Antalet plantor uppskattades till över 10 000. Både högväxta med 1-3 par grenar och lågväxta, ogrenade individ förekom.

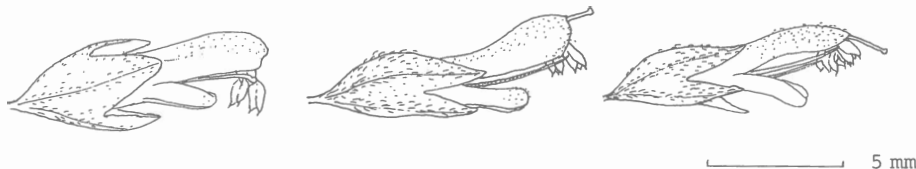
Stränderna vid Lauters på Fårö genomletades även 1975 efter strandrödtoppa, *O. litoralis*, men med negativt resultat. 1975 kände jag ej till att strandrödtoppa hittats på 1870-talet vid Bogevikens strand varför denna plats ej genomsöktes extra noga. Området söder om Sli-te blev dock undersökt. Men eftersom inga senare kollektioner gjorts från Bogevisken är strandrödtoppan nog försvunnen därifrån.

1986 återbesöktes Klintehamnslokalen men någon strandrödtoppa, *O. litoralis*, hittades inte. Lokalen var kraftigt förändrad med höga vallar av ruttnande tång. Längst ut växte strandmålla, *Atriplex litoralis*, i en bred bård. Övriga strandväxter var kraftiga och frodiga och något bete förekom ej i yttre strandzonen. En sträcka på ca 500 m söder om den ursprungliga lokalen genomletades för att se om strandrödtoppan eventuellt hade räddat sig söderut, men gav inget positivt resultat, trots att flera små, fina strandfragment fanns där.

LITTERATUR

- Eisen G. & Stuxberg A., 1869: Gotlands fanerogamer och thallogamer. Uppsala.
 Hartman C., 1879: Handbok i Skandinavians flora, 11 ed. Stockholm.
 Johansson K., 1897: Hufvuddragen af Gotlands Växttopografi och Växtgeografi. K.V.A. handl. 29:1 s270. Stockholm.
 Snogerup B., 1983: Northwest European taxa of Odontites (Scrophulariaceae). - Acta Bot. Fennica 124:1 s62.

Britt Snogerup
 Bot. Muséet, Ö.Vallgatan 18
 223 61 Lund

Strandrödtoppa,
Odontites litoralis
 Klintehamn 1975
 (B. Snogerup)

Rödtoppa,
Odontites vulgaris
 Atlingbo 1984
 (B.G. Johansson)

Akerrödtoppa,
Odontites verna
 Vall 1985
 (B.G. Johansson)

Teckning: B.G. Johansson

Om träden i Visby

BIRGITTA LEINE

Även vad gäller dendrologi utgör Visby en av de intressantaste städerna i Sverige. Tradition, naturförhållanden och klimat har bidragit till att ge Visby ett trädbestånd, som skiljer sig från vad man finner i jämnstora städer annorstädes. För att i framtiden kunna åtnjuta ett friskt och vackert trädbestånd behövs ett samlande grepp beträffande åtgärder och riktlinjer. Detta inte minst med tanke på den stora andelen gamla träd; på parkmark är ungefär 80% av träden över 50 år gamla. Därför har ett trädplanearbete påbörjats i kommunens gatukontors regi (parksektionen).

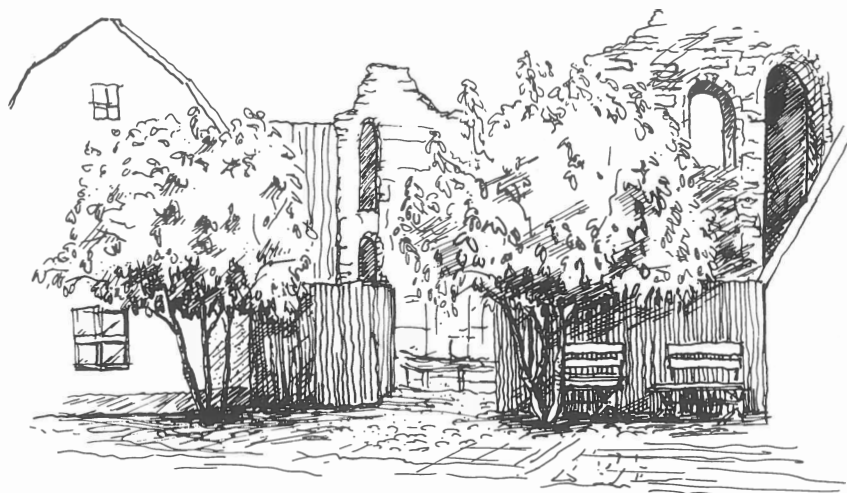
TRÄDEN I VISBY GENOM ÅRHUNDRADENA

För att börja i medeltiden, vars stadsbyggnad fortfarande präglar vissa delar av innerstaden, så hörde inte vegetationen hemma i gatumiljön. Den var dold bakom höga husmurar, ofta endast i form av kål-land eller annan nyttoodling. Kring klostren fanns däremot en mer prunkande miljö, fortfarande dock innanför murar. Det var här som en konsekvent trädgårdsodling startade. Förutom trädgården, som här motsvarade ordets egentliga betydelse, "träd på gård", innehöll klostermiljön fruktodling, örtagård och fiskdamm. Det är säkerligen främst munkarna vi har att tacka för bl.a. valnöts- och mullbärsträdens rika förekomst i Visby. Valnöt, *Juglans regia*, är troligtvis det kulturträd vi har haft längst i odling i Sverige (det infördes på 1300-talet).

Den medeltida bebyggelsen ersattes så småningom av en mer öppen, ofta med plank utmed gatan. Nu började en frodig vegetation göra sig gällande i gatumiljön. Apel, valnöt, mullbär och kastanj var troligtvis vanliga arter. Träd började även inta en naturlig plats direkt på gatumarken. I senare tid har förändringar skett. På äldre bilder kan man se att gatorna var lummigare förr. Träd på tomtmarker har successivt fått ge vika då man föredragit ljus eller havsutsikt. Gatumarkens träd har i stort sett försvunnit. I och med bilismens krav på utrymme har oftast inga nya träd planterats i gamlas ställe.

Planteringsgillet gjorde dock sitt bästa för att förse Visby med grönska. Det hade ansvar för stadens planteringsanslaggning och vård från mitten av 1800-talet till 1930-talet. De flesta av Visbys parker kom till under denna tid, exempelvis Slottsparken, Slottslundarna och Drottenslunden. Förutom parker stod Planteringsgillet bakom många trädplanteringar, t.ex. på Strandpromenaden, Kyrkberget samt lindarna på Stora Torget. Man såg även till att planteringar kom till stånd längs landsvägarna utanför Visby. Planteringsgillet verkade i en tid då många trädplanteringsprojekt sattes igång i svenska städer med huvudsakligt syfte att åstadkomma en hälsosammare miljö för den växande stadsbefolkningen.

Denna beundransvärda insats ställer paradoxalt nog till visst problem i dagens läge. Liksom i andra städer upptas merparten av Trädbeståndet i Visby av individ planterade under denna tid. Det

De två mullbärsträden, *Morus nigra*, bildar ett vackert rum i gatumiljön. Teckning: Birgitta Leine.

rör sig om gamla och stora träd, som ofta är mycket betydelsefulla för stadsbilden. Tomheten blir stor då de en dag försvinner. Då oftast inga yngre träd av någorlunda dimension finns på plats som efterträdare blir glappet stort mellan generationerna. Med en medveten planering kan dock detta överbryggas.

KARAKTÄREN HOS VISBYS TRÄDBESTÄND AV IDAG

I de äldsta delarna av innerstaden med dess smala gator och små platsbildningar finns i allmänhet ej utrymme för träd, i synnerhet inte trädrader eller alléer, som är ett främmande inslag i större delen av innerstaden. Här är det i stället de små nyanserna som förhöjer skönhetsvärdet. Ett fint exempel från senare tids åtgärder utgör de två mullbärsträden, *Morus nigra*, vid Smedjegatan. De står som vaktposter framför porten till S:t Clemens ruin. Man har utnyttjat platsen som bildats vid den lilla vidgningen i gatan. Platsen hade nog använts till parkering om inte träden stode där; troligtvis gläder dock nuvarande användning fler.

Träd i par är ett inslag som återkommer. Vi har t.ex. hagtornsträden, *Crataegus monogyna*, med sina vackert vridna stammar vid S:t Nicolairuinen mot Smedjegatan. Lindar, *Tilia x vulgaris*, förekommer på ett par ställen.

Det är dock oftast träden på tomtmark, som är mest betydelsefulla i dessa äldsta delar av innerstaden. Ett träd, som låter sin krona välla ut över ett plank, kan helt dominera gatubilden. Alla möjliga arter finns representerade, men vanliga är äpple, päron, gullregn, robinia, valnöt m.fl. (*Malus domestica*, *Pyrus communis*, *Laburnum alpinum* eller *L. anagyroides*, *Robinia pseudoacacia*, *Juglans regia*). Roligt att

Tomtmarkens träd
är betydelsefulla
för gatumiljön.
Foto: Birgitta
Leine.

träffa på är persika, äkta kastanj, grå valnöt (*Prunus persica*, *Castanea sativa*, *Juglans cinerea*) eller den sällsynta praktrobinian, *Robinia neomexicana*, som blommar rosa på sensommaren.

I Visbys parker, exempelvis Slottsparken och Slottslundarna, liksom i planteringarna på gatumark, dominerar de äldre träderna från planteringsgillets tid. Här är arterna mer överensstämmande med vad som påträffas i andra städer i landet: lönn, bok, lind, alm, hästkastanj m.fl. (*Acer platanooides* och *A. pseudoplatanus*, *Fagus sylvatica*, *Tilia x vulgaris*, *Ulmus glabra* och *U. carpinifolia*, *Aesculus hippocastanum*).

I det s.k. Gotlandsänget, den vackra parken norr om DBW:s trädgård, ges tillfälle att frossa i exoter. Troligtvis har man under årens lopp ställt hit plantor som ej fått plats på "botaniskan". Här finns olika sorters askar, t.ex. helbladig ask, *Fraxinus excelsior* 'Diversifolia', rödask, *Fraxinus pensylvanica*, vidare finns pagodträd,

Sophora japonica, sibirisk korkek, *Phellodendron amurense*, samt det sällsynta näsduks- eller duvträdet, *Davidia involucrata*, som förra året blomlade för första gången på 20 år med sina karakteristiska näsduksliknande svepeblad.

Slutligen något om ruin- och ringmursmiljöerna, som sätter sin prägel på stadsbilden. Tidigare har man haft en mer romantisk syn på dessa än vad dagsläget visar. Så sent som på 1930-talet beskrevs de som inbäddade i grönska. Nu, efter utförda bevarings- och förstärkningsarbeten, är principen den, att ruiner och ringmur så långt möjligt hålls fria från närliggande eller skymmande vegetation. En eller ett par träd, belägna på tillräckligt rotavstånd, kan dock förhöja skönhetsvärdet, vilket är fallet med de stora träden invid ruinerna idag.

En art, som speciellt förknippas med ruin- eller ringmursmiljöer, är pelarpoppeln, *Populus nigra 'Italica'*. Den har en form och ett utseende som dels fungerar som "accent", dels ger associationer till något exotiskt, sydländskt. Formen skapar dessutom ett spännande samspel med ringmurens torn, ett motiv som fascinerat många konstnärer. Tyvärr är poppeln ett kortlivat träd, som måste bytas ut med jämna intervall. Generationsväxlingarna hinner gott och väl upplevas inom ett människoliv. Pelarpopplarna vid Silverhättan invid nordermuren är borta och ersatta av lindar. Vid S:t Nicolai-ruinen finns ett par tynande exemplar, som kommer att tas ned inom kort och förhoppningsvis ersättas med samma trädslag.

Ovanstående beskrivning är en del av det som ligger som bakgrund till de riktlinjer och det åtgärdsprogram, som trädplanen för Visby innerstad innefattar. Den kommer att användas inom parksektionens löpande arbete och förhoppningsvis används den även av andra förvaltningar, som bygger eller värnar om en god miljö i Visby innerstad.

Berättelsen om Visbys trädbestånd fortsätter i ett senare nummer av Rindi och går då djupare in på dendrologi. Det kommer då att handla om exempelvis arter med ovanliga former, sällsynta arter m.m. Ask, lönn, alm och valnöt är några av de arter som kommer att figurera då.

Birgitta Leine
Hantverkaregatan 13
411 55 Malmö

BOTANISKT LATIN

Ett kompendium i botaniskt latin har tagits fram av Jens Corneliuson för Göteborgs Botaniska Förening. Redaktionen tar gärna emot beställningar från intresserade medlemmar. Priset är 60 kr. Man kan naturligtvis också kontakta författaren direkt: Jens Corneliuson, Box 1024 430 80 Hovås.

Länsstyrelsen inventerar ängs- och hagmarker

JENS-HENRIK KLOTH

Människans uppodlande av naturlandskapet innebar att mängder av rik natur med tillhörande växter och djur försvann. Samtidigt har människan genom odlingen och med sina betesdjur skapat nya biotoper, där arter som tidigare inte funnits i landskapet har vandrat in.

Utvecklingen av jordbruket de senaste århundradena har fått till följd att odlingslandskapet blivit mer storskaligt och därför utarmats på växter och djur. Jordbruket idag blir alltmer effektivt och högvakastande, och de mindre lönsamma markerna blir därför överflödiga. En del av den åkermark, som inte längre behöver odlas kan användas som betesmark. Betet på de naturliga markerna: strandängarna, hagmarkerna och i skogen, upphör därför alltmer. Många organismer finns bara i de naturliga betesmarkerna och blir sällsynta eller försvinner helt, när dessa marker växer igen eller planteras med skog. Landskapet förfulas också, när de sista resterna av det äldre kulturlandskapet försvinner, och kvar blir ett landskap med bara åker och skog.

Naturvårdsverket har börjat motarbeta denna utveckling och har startat projektet "naturvårdsåtgärder i odlingslandskapet - NOLA". Detta budgetår har länsstyrelsen på Gotland fått 200 000 kronor, som kan användas bl.a. för stöd till lantbrukare som vill fortsätta betesdriften på marker som är värdefulla ur natursynpunkt. Anslaget kommer troligen att öka, och länsstyrelsen planerar att även ge ett årligt stöd åt de hävdade ängena.

Naturvårdsverket har också dragit igång en inventering av landets ängs- och hagmarker. På Gotland inventerades visserligen de hävdade och ingenvuxna ängarna i början av 1970-talet. När det gäller de naturliga betesmarkerna saknas fortfarande kunskap om var dessa marker finns, och det är därför viktigt att inventera även på Gotland. Ängs- och hagmarksinventeringen är tänkt att börja i sommar och skall vara avslutad efter tre sommars inventerande. Då kommer vi att veta vilka områden som bör stödjas med NOLA-bidrag.

Redan nu måste vi försöka hitta värdefulla ängs- och hagmarker på Gotland. Kanske känner Du till några betade eller slagna områden, där det växer sällsynta växter som är beroende av hävd. Hör i så fall av Dig till länsstyrelsen, så kanske vi kan göra något för att se till att hävden inte upphör.

Jens-Henrik Kloth

Naturvårdsfunktionen vid länsstyrelsen i Gotlands län
621 85 Visby

Sletkalar i körkänge. Foto: Masse Klintberg 13/7 1902.
Ur Landsarkivets samlingar.

SVENSK BOTANISK TIDSKRIFT

Innehåller originalarbeten och översiktsartiklar i botanik, och utkommer med sex häften om året; totalt cirka 400 sidor. Från det sista numret för 1986 saxar vi:

Sven Hansson: *Dactylorhiza fuchsii* x *sambucina* funnen i Roslagen

Tomas Hallingbäck: *Lunglavarna*, *Lobaria*, på reträtt i Sverige

Staffan Rosvall: Bilder från orkidéåret 1985 på Gotland
Recension (schweiziska svampar)

med mera ...

En prenumeration för 1987 kostar 140 kr, och detta inkluderar medlemskap i Svenska Botaniska Föreningen.

Man kan också beställa enstaka häften genom redaktionen:

Botaniska Muséet, Ö.Vallgatan 18 223 61 Lund.

Prenumerationer kan betalas på postgiro 18 19 00-2 (Forskningsrådets Förlagstjänst).

Botanikkurs 1987

Som det varslades om i förra numret av Rindi kommer vi att ha en botanikkurs på Gotland den 22-24 juni. Kursen kommer att vara inriktad på att deltagarna ska bli bekanta med de gotländska växterna och få vana vid artbestämning med hjälp av en lämplig flora, t.ex. Krok & Almquists: Svensk Flora. Vi kräver inte några djupare förkunskaper, utan alla är välkomna upp till ett antal av 25-30 deltagare.

Arbetet kommer att bestå av tre dagars exkursioner i grupper om 8-10 med var sin ledare. På kvällarna finns tid för gemensamma genomgångar och enskilda studier över material som samlats under dagen.

Kursen är förlagd till Klintehamn, med exkursioner i närheten. Högkvarteret ligger i f.d. skolan på S.Kustvägen 3, där vi disponerar en lektionssal. Vi tillhandahåller detta år varken kost eller logi (planerna har alltså ändrats något från de ursprungliga planerna på en kurs med förläggning i Hemse). I gengäld kan vi hålla deltagaravgiften låg: 100 kr/deltagare! Anmälan sker per telefon (eller brev) till Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10 621 45 Visby, tel 0498/71343, så snart Rindi kommit ut. Turordningen till platserna på kursen bestäms helt av tidpunkten för anmälan; dock har de som deltar i Projekt Gotlands Flora som inventerare förtur (Vi behöver fler inventerare: det finns ännu områden som är obokade och väntar på villiga inventerare.) Närmare information kommer att sändas ut till deltagarna i god tid.

Inventeringsläger 1987

Efter botanikkursen 22-24 juni följer ett tredagars inventeringsläger 25-27 juni. Högkvarteret är detsamma, f.d. skolan på S.Kustvägen 3 i Klintehamn. Ordet "läger" är inte helt riktigt som beteckning; vi kommer inte att tillhandahålla mat eller inkvartering, utan bara ha skolan som samlingspunkt. Som en följd av detta tar vi självfallet inte ut någon avgift. Området som ska inventeras ligger nordost om Klintehamn, från Klintebys mot Sanda kyrka och österut, med bl.a. spännande sandområden, med exempelvis klubbveronika och styvmorsviol, den senare inte alls vanlig på Gotland.

Vi kommer att inventera i grupper om fyra med någon van inventerare i var grupp. För att kunna göra en lämplig gruppindelning vill vi få anmälningar i förväg per telefon eller brev till Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10 621 45 Visby, tel 0498/71343, eller Bo Göran Johansson, Levide Vall 621 93 Visby, tel 0498/66204. Närmare information kommer att sändas ut i god tid till dem som anmält sig.

Observera: Man får mycket gärna delta i både botanikkursen och inventeringslägret!

Program 1987

- Lör 23 maj Kyrkbingegrund. Nu blommar Adam och Eva på den f.d. ön. Samling: Gothem kyrka kl 10.00. Bo Hammar leder. Stövlar rekommenderas.
- Mån 8 jun Hall-Hangvarreservatet. Följ med och titta på alpnäcklar. Vi samlas vid Hall kyrka kl 10.00. Ingrid Engquist leder exkursionen.
- Sön 21 jun Anga prästäng i midsommarskrud. Jörgen Petersson leder exkursionen. Samling: Anga kyrka kl 10.00.
- Sön 12 jul Visbyexkursion. Kulturflyktingar och vildarter i Visbys närhet. Samling vid galgen, Galgberget, kl 10.00. Bengt Larsson och Gun Ingmansson leder exkursionen.
- Sön 26 jul Lojsta-området. Källmyrar och hållmarker. Det är här som svarthö och gotlandsstånds hör hemma. Samling vid Lojsta kyrka kl 10.00.
- Sön 9 aug Östergarnsholm med båt från Herrviks hamn. Föranmälan krävs, senast 26 juli till Ingrid Engquist, tel 72088. Avgift för båt: 30 kr.
- Sön 23 aug Träden i Visby. Birgitta Leine visar oss runt i staden. Samling vid Kruttornet kl 10.00.
- Sön 6 sep Strandexkursion vid Petesvik. Gun Ingmansson och Stellan Hedgren visar de vackra strandängarna. Samling vid Petesgården kl 10.00.
- Sön 4 okt Mossexkursion på Östra Gotland. Vi samlas vid Åminne kl 10.00.
- Tor 5 nov Syltkväll. Nytt försök för den kväll som ställdes in i januari p.g.a. svår snöstorm över ön. Tag med egen sylt till Naturmuséet, Hästgatan 1, kl 19.00.

Innehållsförteckning

- 3 Staffan Rosvall: Äldre källor till gotländska växtnamn.
- 18 Bo Göran Johansson: Nyheter i Gotlands flora 1986.
- 31 Isabella Zerne: Luddvårlök i Stånga — en inventering
- 35 Britt Snogerup: Är strandrödtoppa, *Odontites litoralis*, försvunnen från Gotland?
- 37 Birgitta Leine: Träden i Visby
- 41 Jens-Henrik Kloth: Länsstyrelsen inventerar ängs- och hagmarker
- 43 Botanikkurs och Inventeringsläger 1987
- 44 Program 1987
- 44 Innehållsförteckning